

**Lokalna razvojna strategija LAG-a "Terra liburna"
za razdoblje 2023. – 2027.**

2. izmjena, prosinac 2025.

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
Podmjera 19.1. »Pripremna pomoć« – provedba tipa operacije 19.1.1. »Pripremna pomoć« Mjera
19 »Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER
(CLLD – Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)«
LAG "TERRA LIBURNA"

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020. (2021. i 2022.)

Udio sufinanciranja 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

POPIS KRATICA

AGRONET	Elektronička aplikacija namijenjena za pomoć poljoprivrednim gospodarstvima i ostalim korisnicima u ostvarivanju prava na potpore u poljoprivredi
ARKOD	Sustav identifikacije zemljišnih parcela
APPRRR	Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
CLLD	eng. <i>Community Led Local Development</i> - Lokalni razvoj vođen lokalnom zajednicom
PGŽ	Primorsko-goranska županija
DZS	Državni zavod za statistiku
DZZP	Državni zavod za zaštitu prirode
EU	Europska unija
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ESF	Europski socijalni fond
ESI	Europski strukturni i investicijski fondovi
EVPG	Ekonomska veličina poljoprivrednog gospodarstva
FLAG	Lokalna akcijska grupa u ribarstvu, eng. <i>Fisherie Local Action Group</i>
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HOK	Hrvatska obrtnička komora
IT	Informacijske tehnologije
JLS	Jedinica lokalne samouprave
LAG	Lokalna akcijska grupa
LEADER	Program Europske unije za razvoj ruralnih područja fran. <i>Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale</i>
LRS	Lokalna razvojna strategija
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
OCD	Organizacije civilnog društva
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
PRR	Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. - 2020.
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
PP	Park prirode
RH	Republika Hrvatska
SOPG	Samoopskrbno poljoprivredno gospodarstvo
SPZPP	Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. - 2027.
TZ	Turistička zajednica
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika EU-a
ŽRS	Županijska razvojna strategija

SADRŽAJ

UVOD	1
1. OPIS PODRUČJA KOJE OBUHVAĆA LRS	2
1.1. Osnovne zemljopisne značajke područja LAG-a	2
1.1.1. Područje LAG-a.....	2
Slika 1: Karta LAG područja s vidljivim granicama JLS-ova u LAG-u *	2
Slika 2: Karta položaja LAG-a na karti Republike Hrvatske	2
Tablica 1: Osnovni podaci o LAG-u.....	3
1.1.2. Geomorfološke i klimatske karakteristike na području LAG-a.....	3
1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština na području LAG-a	4
1.1.3.1. Kulturno-povijesna baština.....	4
Tablica 2: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a	6
1.1.3.2. Prirodna baština na području LAG-a.....	7
Slika 3: Ekološka mreža Natura 2000 na području LAG-a.....	8
Tablica 3: Zaštićeni prirodni lokaliteti na području LAG-a	8
1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a	8
Tablica 4: Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a.....	10
1.1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a.....	10
Tablica 5: Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a.....	11
1.2. Gospodarske značajke područja LAG-a.....	11
Tablica 6: Osnovni razvojni pokazatelji LAG područja*	13
Tablica 7: Broj osoba zaposlenih u pravnim osobama po djelatnosti (NKD 2007) u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna	13
Tablica 8 Poduzetnici u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna	13
Tablica 9 Obrti u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna.....	13
Tablica 10 Struktura poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a Terra liburna ...	14
Tablica 11 Veličina poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a Terra liburna.....	14
Tablica 12 Poljoprivredne i šumske površine na području LAG-a Terra liburna.....	14
Tablica 13 Brojno stanje stoke na području LAG-a Terra liburna	15
Tablica 14 Dolasci turista i noćenja u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna	15
Tablica 15 Dobna struktura nezaposlenih na području LAG-a Terra liburna.....	15
Tablica 16 Dobna struktura zaposlenih na području LAG-a Terra liburna*	16

1.3. Demografske značajke LAG područja	17
Tablica 17 Natalitet, mortalitet i vitalni indeks na području LAG-a Terra liburna	17
Tablica 18 Obrazovna struktura stanovništva na području LAG-a Terra liburna	18
2. REZULTATI PROVEDBE LRS U RAZDOBLJU 2014. – 2022.....	19
Tablica 19: Rezultati provedbe LRS u razdoblju 2014. – 2022. i provedbe drugih projekata.....	20
3. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS.....	21
3.1. Opis partnerstva	21
Tablica 20: Članovi LAG-a - Skupština LAG-a	21
Tablica 21: Tijelo LAG-a nadležno za donošenje odluka koje su vezane za sadržaj i provedbu LRS - Skupština LAG-a.....	21
Tablica 22: Tijelo LAG nadležno za odabir projekata na LAG natječaju - Upravni odbor LAG-a	22
3.2. Opis tijeka izrade LRS i sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS	22
Tablica 23: Događaji i sudionici tijekom izrade LRS.....	23
4. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA.....	23
4.1. Rezultati analize stanja područja na temelju SWOT analize.....	24
Tablica 24: SWOT analiza LAG-a	25
5. OPĆI CILJEVI, SPECIFIČNI CILJEVI I INTERVENCIJE LRS.....	27
5.1. Prikaz potreba LAG područja.....	27
Tablica 25: Potrebe LAG područja	29
5.2. Opis općih i specifičnih ciljeva LRS	30
Tablica 26: Opći i specifični ciljevi LRS.....	32
5.3. Opis intervencija LRS uključujući projekte suradnje.....	32
Tablica 27: Intervencije u LRS	33
Tablica 28: Projekti suradnje	34
Tablica 29: Opis intervencija	37
5.4. Opis procesa odabira projekata na LAG natječajima	51
5.5. Usklađenost LRS sa ZPP	52
Tablica 30: Usklađenost LRS sa SP ZPP.....	52
6. KAPACITET LAG-a ZA PROVEDBU LRS	52
6.1. Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbom LRS.....	52
Tablica 31: Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbu LRS	53
6.2. Opis praćenja (monitoring) i procjene (evaluacija) provedbe LRS.....	53
Tablica 32: Plan pokazatelja – pokazatelji rezultata ZPP	55
7. FINANCIJSKI I AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS	56

7.1. Financijski plan provedbe LRS	56
Tablica 33: Financijski plan provedbe LRS.....	56
7.2. Akcijski plan provedbe LRS.....	57
Tablica 34: Akcijski plan provedbe LRS	57
PRILOG 1: LITERATURA	58

UVOD

Lokalna razvojna strategije (LRS) je osnovni dokument LAG-a Terra liburna za provedbu LEADER (CLLD-a) u programskom razdoblju 2023.-2027. LRS sadrži osnovne smjernice za realizaciju intervencija i projekata koji odgovaraju specifičnim razvojnim potrebama lokalnih zajednica i koji na najbolji način doprinose integralnom i održivom razvoju područja LAG-a Terra liburna.

LRS je izrađena u skladu sa *Strateškim planom Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. – 2027. (SP ZPP)*, intervencijom 77.06 *Potpora LEADER (CLLD) pristupu* te prema *Uputi za izradu intervencija* i *Obrascu za izradu lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje 2023.-2027.*, dokumentima koje je izradilo Ministarstva poljoprivrede. Osim toga, LRS je usklađena s *Planom razvoja Primorsko-goranske županije za razdoblje 2022.-2027. godine* i razvojnim dokumentima jedinica lokalne samouprave na čijem području djeluje LAG.

U postupku izrade LRS-a ključnu ulogu su imali predstavnici dionika iz svih interesnih skupina - gospodarskog, javnog i privatnog sektora. Cijeli postupak izrade LRS-a zasnovan je na partnerskom pristupu i na načelima LEADER (CLLD) pristupa. U okviru postupka izrade održane su interaktivne radionice, sastanci, konzultacije i razmijenjena iskustva sa širokim krugom dionika. Provedena je i anketa koja je zajedno sa svime prethodno navedenim poslužila kao podloga za identifikaciju razvojnih potreba i za definiranje intervencija na području LAG-a “Terra liburna”.

1. OPIS PODRUČJA KOJE OBUHVAĆA LRS

1.1. Osnovne zemljopisne značajke područja LAG-a

1.1.1. Područje LAG-a

Lokalna akcijska grupa “Terra liburna” (LAG “Terra liburna”) djeluje na području 8 jedinica lokalne samouprave. Obuhvaća gradove Kastav i Opatiju, te općine Jelenje, Klana, Lovran, Matulji, Mošćenička Draga i Viškovo. Sjedište LAG-a “Terra liburna” je u Opatiji.

Slika 1: Karta LAG područja s vidljivim granicama JLS-ova u LAG-u *

**karta LAG-a dostupna je i u Prilogu 1. LRS*

Slika 2: Karta položaja LAG-a na karti Republike Hrvatske

Izvor: *lmh.hr* i *arhiva LAG-a*

Administrativno pripada Primorsko-goranskoj županiji i nalazi se na njenom zapadnom dijelu. Prema NUTS 2 sustavu, pripada prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske. Kopnenu granicu ima s Republikom Slovenijom te Istarskom županijom, morsku s otokom Cresom, a unutar PGŽ-a graniči s gradom Rijekom, općinom Čavle i gradom Čabrom. Prostire se na 528 km², što predstavlja 14,8% ukupne površine PGŽ-a, odnosno 0,6% ukupne površine Republike Hrvatske (kopna i teritorijalnog mora). Stanovništvo živi u 82 naselja u 2 grada i 6 općina.

Područje LAG-a obuhvaća točku gdje je Mediteran ušao najdublje u europski kontinent (Uvala Preluka), a karakterizira ga izuzetan geostrateški položaj budući da predstavlja europska vrata odnosno najkraći pomorski prometni pravac iz zemalja Bliskog i Dalekog Istoka (poveznica obližnja riječka luka). Jednako tako, za kopneni promet područje je mjesto spajanja s Pan-europskim koridorima Vb i X. Time zemljopisni položaj području LAG-a omogućuje veliku komparativnu prednost u odnosu na druga područja Županije i šire. Područje LAG-a je u blizini zračnih luka Rijeka, Pula i Trst i nalazi se blizu urbanih centara, a veliki dio LAG-a ima sub-urbane karakteristike.

Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, LAG "Terra liburna" broji 60.745 stanovnika. Jedinice lokalne samouprave (JLS) koje se nalaze u sastavu LAG-a znatno se razlikuju po površini, broju kućanstva, broju stanovnika i naseljenosti. Pregled ukupnih podataka o površini, broju naselja, broju kućanstva, broju stanovnika te prosječne gustoće stanovništva po JLS-ima te ukupno za LAG "Terra liburna" i usporedno s podacima PGŽ-a sadržani su u tablici niže.

Tablica 1: Osnovni podaci o LAG-u

Osnovni statistički podaci o LAG-u						
Naziv JLS	Broj stanovnika u JLS	Naselja iz JLS u sastavu LAG-u	Broj stanovnika u naselju	Površina JLS km ²	Gustoća stanovnika u JLS (stan/km ²)	Broj kućanstava u JLS
Grad Kastav	10.202	Kastav	10.202	11,4	927	5.024
Grad Opatija	10.616	Dobreč, Ičići, Ika, Opatija, Oprić, Pobri, Poljane, Vela Učka, Veprinac	5.701	67,2	161	4.364
Općina Jelenje	5.096	Baštijani, Brneliči, Drastin, Dražice, Jelenje, Kukuljani, Lopača, Lubarska, Lukeži, Martinovo Selo, Milaši, Podhum, Podkilavac, Ratulje, Trnovica, Valiči, Zoretčići	2.064	109,1	47	1.903
Općina Klana	1.845	Breza, Klana, Lisac, Studena, Škalbica	1.147	94,3	20	694
Općina Lovran	3.527	Liganj, Lovran, Lovranska Draga, Medveja, Tuliševica	2.859	21	168	1.473
Općina Matulji	10.773	Brdce, Bregi, Brešca, Jurdani, Jušiči, Kućeli, Lipa, Male Mune, Vele Mune, Mali Brgud, Veli Brgud, Matulji, Mihotčići, Mučići, Pasjak, Permani, Rukavac, Rupa, Ružiči, Šapjane, Zaluki, Zvoneća, Žejane	3.566	176,6	61	4.055
Općina Mošćenička Draga	1.288	Brseč, Golovik, Grabrova, Kalac, Kraj, Mala Učka, Martina, Mošćenice, Mošćenička Draga, Obrš, Sučići, Sveta Jelena, Sveti Anton, Zagore	452	46,7	29	511
Općina Viškovo	16.084	Kosi, Marčelji, Marinići, Mladenčići, Saršoni, Sroki, Viškovo	3.602	18,7	847	5.794
Ukupno LAG	59.431	82	29.593	545	2.260	23.818
Osobna iskaznica LAG-a						
OIB	83675924950					
Adresa sjedišta	Vjekoslava Spinčića 13, 51410 Opatija					
Kontakt telefon	099 3329 283					
Kontakt e-mail	lag.terraliburna@gmail.com					
Mrežna stranica	www.terra-liburna.hr					

Izvor: Državni zavod za statistiku – za osnovni statistički podaci o LAG-u

1.1.2. Geomorfološke i klimatske karakteristike na području LAG-a

Priobalje PGŽ, pa tako i područje LAG-a, većim je dijelom građeno vapnencem mezozojske starosti između kojih se izdvajaju dolomitne zone, osobito u sjevernom priobalju Riječkog zaljeva oko Kastva. Mjestimično su preko mezozojsko-paleogene vapnenačke osnove nataložene nepropusne naslage paleogenog fliša što je uvjetovalo reljefnu izmjenu usporednih vapnenačkih grebena i dolomitnih ili flišnih udolina na području LAG-a. Na flišu koji se prostire od Klane i ide kroz dolinu Rječine do Vinodola, nalaze se najvrjednija tla namijenjena

poljoprivredi. Raznolik litološki sastav i geomorfološki, klimatski, hidrološki i antropogeni procesi, uvjetovali su razvoj različitih tipova tala. Pedološkim istraživanjima i inventarizacijom registrirano je 58 različitih tipova tla, a dominiraju smeđa tla, crvenice i litosoli. Na području LAG-a se nalazi Grobničko polje dugo 6 km, široko 4 km, te površine od oko 20 km². Zemlja na području Grobnišćine je plodna i pogodna za obrađivanje, a stijene su vapnenački porozne. Podzemnim tokovima iz planinskog zaleđa nastaju brojni izvori na opatijskom primorju kojima se napajaju vodovodi obalnih gradova i naselja no njihova slabija izdašnost nije dovoljna za suvremenu vodoopskrbu, naročito za potrebe turizma.

Cjelokupno područje Kvarnera pa tako i područje LAG-a seizmički je aktivno. Osnovna značajka seizmičke aktivnosti je pojava većeg broja relativno slabijih potresa u seizmički aktivnim razdobljima. Potresi su pretežito lokalni, a žarišta u malim dubinama.

Područje LAG-a ima pretežito mediteransku klimu uz more, a sub-mediteransku na primorskim padinama s utjecajima planinske klime (bura, kiša i snijeg) tijekom zimskih mjeseci. U mediteranskom području ljeta su vruća, a kišno je razdoblje isprekidano u jeseni, zimi i u proljeće. Godišnji prosjek oborina je 1.250 mm. U višem, sub-mediteranskom klimatskom pojasu temperature su nešto niže, osobito zimi, a količine oborina nešto veće. Ovim područjem prolaze ciklonalni poremećaji koji donose znatne količine vlage. Međutim, u ljetnom razdoblju granica zapadnog strujanja pomiče se prema sjeveru i nastupa dugotrajnije sušno razdoblje. Pojavljuju se i sekundarni centri cirkulacije prouzročeni nejednolikim zagrijavanjem kopna i mora. Upravo zbog toga područje LAG-a ima promjenjive klimatske značajke s općenito toplijim ljetnim te hladnijim i vlažnijim zimskim razdobljem.

Jadranski dio područja LAG-a koji pokriva područje grada Opatije i općina Lovran i Mošćenička Draga, karakterizira izražena godišnja promjena površinske temperature mora. Prosječna godišnja temperatura je 11°C. More je najhladnije tijekom zime, a površinska temperatura mora je oko 7°C, a rijetko može pasti i niže. U proljeće more postaje sve toplije, pa površinska temperatura raste do 18°C. Ljeti temperature mora dosežu visoke iznose, čak 22-25°C.

1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština na području LAG-a

1.1.3.1. Kulturno-povijesna baština

Povijesno je najveći dio LAG područja bilo poznato je pod nazivom Kastavština, a postojanje prapovijesne gradine na mjestu današnjega Kastva datira iz 11. stoljeća prije Krista gdje su pronađeni predmeti iz mlađeg kamenog doba, rimski novac i žarni grobovi te kasnolatenska nekropola iz razdoblja od 6. do početka 2. stoljeća prije Krista. Brojni vrhovi na Liburniji su bili nastanjeni još u brončano i željezno doba te su i danas dobro sačuvane gradine pod nabujalom vegetacijom.

Na području LAG-a u prapovijesnom razdoblju živjeli su Liburni, jedno od ilirskih plemena, te se zato ovaj kraj naziva Liburnijom. U to doba u jednom dijelu područja prolazio je liburnijski limes, *Claustra Alpium Iuliarum*, kasnorimski obrambeni sustav, sastavljen od više dionica kamenih zidova, kula, tvrđava i utvrda između Julijskih Alpa i Jadranskog mora, a koji je sagrađen zbog zaštite prilaza sjevernoj Italiji iz Panonske nizine, odakle su tijekom seoba od 3. do 7. stoljeća nadirali mnogi narodi. Taj je sklop počeo graditi Car Galijen i to kao niz vojnih objekata raspoređenih u dužini i dubini, koji su u sustav utvrda povezani u 4. stoljeću. Na području Klane i Jelenja očuvani su dijelovi zida, kao i na području drugih susjednih LAG-ova u RH i Sloveniji, a *Claustra* je također najveći spomenik kopnene Europe. LAG "Terra liburna" je član konzorcija "Partnerstvo za očuvanje i oživljavanje baštine obrambenog sustava *Claustra*" u okviru projekta *Claustra+* (Interreg V-A Slovenija – Hrvatska).

U 7. stoljeću Liburniju naseljavaju Hrvati. Sto godina kasnije Liburnija postaje dijelom Hrvatske države, koja dostiže vrhunac svoje moći za vrijeme kralja Tomislava (910.-930.) i Petra IV. Krešimira (1058.-1074.), a protezala se uz morsku obalu od rijeke Cetine u Dalmaciji sve do rijeke Raše u Istri. Nakon propasti hrvatske države, na početku 12. stoljeća, Liburnija postaje dio njemačkog carstva.

U ranom srednjem vijeku Klana je imala obrambeno značenje, pa se naselje oblikovalo oko srednjovjekovne kule. Prvi se put spominje 1273. godine, kada pripada Puljskoj biskupiji. Iz 1439. godine postoji zapis na župnoj crkvi sv. Jerolima, pisan glagoljicom, koji dokazuje uporabu tog pisma i na ovom području. Tada se naselje razvija kao trgovište. Postoji prijepis razvoda iz svibnja 1541. godine na latinskom jeziku, kojim su se, radi neprestanih prijepora, pokušale utvrditi granice između područja Kastva i Buhnja. Mjesto Matulji, javlja se u pisanim povijesnim izvorima sredinom 17. stoljeća, a prethodi mu skup obiteljskog imena Matulja, izvorno Matuglia. Množina obitelji Matulja dala je malom zaseoku podno lokaliteta Frlanije ime Matulje koje je već početkom 19. stoljeća u službene dokumente uknjiženo u današnjem obliku – Matulji. Kastav je bio izuzetno važno upravno, ekonomsko i kulturno središte čitave Istre i Primorja. Kastvom nikada nije uistinu vladala tuđinska ruka, pa u 17. stoljeću postaje posjed Isusovaca, za čije je vladavine započeta gradnja Crekvine, izvorno Crkve sv. Marije, impozantno, no, nikada dovršeno najveće sakralno zdanje na ovome području. U 18. stoljeću kastavska je gospoštija pripala državnoj komori, a zatim i pod francusku vlast. Cijelo je područje 1814. godine postalo dijelom riječkog okružja, a nešto kasnije, čitavo ilirsko Primorje zajedno s Kastvom pripalo u istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu. Viškovo ili njegov najveći dio - Halubje, kraj je pastirske tradicije, o čemu svjedoči sam naziv koji potječe od riječi halupa - pastirska koliba. U srednjem vijeku cijelo je područje pripadalo Kastavskoj komuni, čiji je povijesni tijek obilježen vladavinom feudalnih gospodara Devinaca, Walseevaca potom i Habsburgovaca te starim zakonom "Zakon Grada Castua od letta 1400." U 16. stoljeću kroz današnje Viškovo prolazila je prometnica koja je spajala Rijeku i Ljubljanu. Naselje Viškovo nastalo je prema procjeni povjesničara u 18. stoljeću, po selu sv. Matej, sagrađeno na malenom brežuljku „Viškov breg“. Samostalna upravna Općina Jelenje nastaje 1895. godine kao dio jedinstvene uprave Općine Grobnik (Jelenje Dolnje, Grobnik i Cernik-Čavle). Pretpostavka je da je Jelenje dobilo ime po predjelu gdje se okupljalo na pašu mnogo jelena ili po Jelenskom polju prije 13. stoljeća (prema mnogim pronađenim tatarskim, rimskim ili japodskim grobovima).

Ribarsko i pomorsko naselje Opatija razvilo se oko benediktinske opatije Sv. Jakova, koja se prvi put spominje 1453. godine. Riječki patricij Iginio Scarpa, otkrio je čari Opatije te je sagradio 1844. godine svoj ljetnikovac koji je nazvao Villa Angiolina čime je započeo razvoj turizma. Lovran je zbog geografskog položaja 1527. godine, uz dopuštenje Ferdinanda Habsburškog, postao prvo pomorsko uporište Petra Kružića i njegovih Uskoka. U to vrijeme javlja se posebna mjerna jedinica za tekućinu „lovranski barel“ koja sadrži 48 bokala ili 76,9 litara, a vino, marun i trešnje iz lovransčine postaju sve traženiji proizvodi. Područje Mošćenica bila je samostalna komuna u posjedu Kastavske gospoštije od 1374. godine (u oporuci pisanoj na njemačkom jeziku grofa Ugona iz Duina, ali i u glagoljskom pisanom dokumentu iz 1395. godine, kojim su se određivale granice između Mošćenica i Košljaka). Vlasnici Mošćenica su bili puljski biskupi, grofovi iz Duina te grofovi Walsee koji u drugoj polovici XV. stoljeća ustupaju svoj posjed caru Fridrihu III Habsburškom. Mošćenice su 1637. godine dobile gradski statut. Javne isprave, urbari, notarski zapisi, statuti od 14. do 17. stoljeća pisani su hrvatskim jezikom - glagoljicom, koja je na istarsko - kvarnerskom području doživjela najveću primjenu i procvat.

Za područje Liburnije počinje period moderne uprave s dolaskom Napoleona na početku 18. stoljeća, a povijesna 1848. godina bila je prijelomna u konačnom razrješavanju feudalnih odnosa. S gospodarskim razvojem Austro-Ugarske monarhije, posebno nakon dovršetka

izgradnje južnih željeznica i boljim prometnim povezivanjem s Opatijom i Rijekom započinje razvoj turizma u Opatiji najprije, a potom u Lovranu. Prvi hotel 'Kvarner' izgrađen je 1884. godine u Opatiji, a među prvim gostima bio je kralj Saske Friedrich II August. Zahvaljujući blagoj klimi i velikom broju sunčanih dana tokom čitave godine Opatija i Lovran postaju lječilište, zimovalište i odmaralište uglednih osoba i obitelji iz Hasburške monarhije. Osim njih, boravili su mnogi književnici, filozofi, pisci, pjesnici i glazbenici svjetskog glasa. Početkom studenog 1918. talijanska je vojska zauzela Opatiju i Volosko, a nakon uspostave željezničkog prometa na pruzi Pivka-Matulji započelo je njezino osvajanje Kastavštine kao i Rijeke, Sušaka i Grobnika. Između dva svjetska rata na ovim prostorima Rapallskim je ugovorom 1920. godine teritorij kastavske općine podijeljen između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Riječke države i Kraljevine Italije. Nakon drugog svjetskog rata sadašnje područje LAG-a postaje sastavni dio bivše Jugoslavije, a od 1991. godine Republike Hrvatske.

Čitav prostor LAG-a premrežen je tisućama kilometara suhozidne stočarske i poljoprivredne infrastrukture koji se sastoji od podzida za poljoprivredne terase i puteve, pastirskih skloništa, lokava, gumna i gromača. Čitava infrastruktura nije vezana vapnenom žbukom i propada zbog utjecaja vremenskih agenata kiše i vjetrova te rasta vegetacije. Suhozidi su ugroženi antropogeni i ekološki krajobraz i kulturna i etnološka baština koje je potrebno obnoviti i valorizirati u cilju bavljenja tradicionalnom i inovativnom poljoprivredom i održivim ruralnim turizmom.

Tablica 2: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a

JLS	Vrsta kulturnog dobra						
	Nepokretno kulturno dobro				Pokretno kulturno dobro		Nematerijalno kulturno dobro
	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Kulturni krajolik	Arheologija	Pojedinačno	Zbirka	
Grad Kastav	crkve sv. Antuna Pustinjaka, sv. Lucije, sv. Trojstva i sv. Fabijana i Sebastijana te Crekvina - nedovršena građevina Crkve Uznesenja BDM	Kulturno-povijesna urbana cjelina Kastva	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Grad Opatija	Vile Münz, Rozalija, Kesselstadt i Angiolina s perivojem, Crkva sv. Jakova, Casino di Lettura, Zgrada Zora, Arhitektonski sklop Evangeličke crkve, Hotel Imperial	Ruralna cjelina Mala Učka, Urbanistička cjelina grada Opatije, povijesne urbane cjeline naselja Veprinac i Volosko, Povijesni perivoj "Amerikanski vrtovi"	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Jelenje	Crkva sv. Mihovila	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Klana	crkve sv. Mihovila na groblju, sv. Jerolima, sv. Roka, sv. Jurja, sv. Nikole, sv. Vincenca, Bezgrešnog začeca BDM	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Lovran	Kapela sv. Trojstva, Crkva sv. Jurja	Povijesna cjelina naselja Lovran	n/p	Arheološka zona kanjona Lovranske Drage i Medvejiće	n/p	n/p	n/p
Općina Matulji	crkve sv. Mihovila (Pasjak i Matulji), sv. Nikole, Bezgrešnog začeca BDM, Zgrada željezničkog kolodvora Opatija-Matulji	Ruralna cjelina zaseoka Andrejići, Ruralna cjelina	n/p	n/p	n/p	n/p	Istro - rumunjski govori
Općina Mošćenička Draga	Rodna kuća Eugena Kumičića, Toš - mlin za masline, Toš	Kulturno-povijesna (urbanistička) cjelina Mošćenička Draga, ruralne cjeline Zagore – Brseč i Kraj, Urbanistička cjelina naselja Brseč, Povijesna urbana cjelina naselja Mošćenice	Sakralno-agrarni krajolik brsečkog polja	Arheološka zona Molinarska Draga-Podmaj i kanjona Draga i Peruna, hidroarheološke zone	n/p	n/p	n/p

				od rta Prklo do Riječke luke			
Općina Viškovo	Rodna kuća Ivana Matetića Ronjgova, Kuća Srok, Kuća Širola-Kovačić	Ruralna cjelina Brnasi-Viškovo	n/p	n/p	n/p	n/p	Zvončari
Ukupno LAG	35	15	2	3	0	0	2

Izvor: *Ministarstvo kulture i medija, 2023.*

1.1.3.2. Prirodna baština na području LAG-a

Najvažnija područja vrijedne prirodne baštine razvrstana su na zaštićena područja i područja uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu i europsku mrežu NATURA 2000 i obuhvaćaju 8 prostorno većih područja i nekoliko desetaka točkastih lokaliteta - kraških jama i spilja, te vrulja i podmorskih spilja. Zaštićena prirodna baština na području LAG-a odnosi se na jedan park prirode, jedan značajni krajobraz, jedan spomenik prirode i tri spomenika parkovne arhitekture u ukupnoj površini od 9.578,97 ha.

Park prirode Učka proglašen je zaštićenom prirodnom baštinom 1999. godine. Obuhvaća površinu od 14.600 ha (od toga se 6.420 ha nalazi u Istarskoj županiji). Park obuhvaća dio masiva Učke i Ćićarije u Istri, prostire se na području Opatije, Lovrana, Matulja i Mošćeničke Drage u PGŽ-u, te na području Kršana, Lanišća i Lupoglava u Istarskoj županiji. U parku prirode Učka nalazi se nekoliko stalno nastanjenih sela (i dosta napuštenih), čiji su stanovnici ostavili traga na prirodi svojega zavičaja te doprinijeli krajobraznoj ljepoti i bioraznolikosti područja. Čak desetak različitih tipova travnjačkih zajednica na Učki i Ćićariji, s mnogim rijetkim i ugroženim vrstama, neposredno ovisi o tradicijskim poljoprivrednim djelatnostima, a i šume poznatih pitomih kestena – maruna. Toponimi u predjelu bujice Mošćeničke drage (Perun, Trebišća, Petrebišća, Petehova peć) čuvaju spomen na praslavenske korijene. Navedeno omogućava zadržavanje lokalnog stanovništva i njihovo zadržavanje u Parku te tradicionalno bavljenje stočarstvom i poljoprivredom uz očuvanje predaje tradicijskih znanja. Visinski profil Parka prirode Učka obuhvaća nadmorsku visinu od 60 do 1401 m. Glavni vrhovi Učke su Vojak 1401m, Sui vrh 1.333m i Sisol 835m, a Ćićarije Planik 1272m i Brložnik 1093m. Flora Učke je vrlo značajna, sadrži endeme poput učkarskog zvončića (*Campanula tommasiniana*), justinovog zvončića (*Campanula justiniana*), istarskog zvončića (*Campanula istriaca*) i drugih rijetkih biljaka. Od rariteta faune treba posebno istaknuti surog orla (*Aquila chrysaetos*), velebitsku guštericu (*Iberolacerta horvathi*), crnog daždevnjaka (*Salamandra atra*), skakavca Saga pedo, endemičnog puža *Medora makarskensis albescens* i dr. Osnovne tipove vegetacije čine šume: bukove, crnograbove (*Seslerio-Ostryetum*), bjelograbove (*Querco-Carpinetum orientalis*), te sađene crnogorične kulture – crni bor (*Pinus nigra*) i smreka (*Picea abies*). Neobično je raznolika i bogata vegetacija travnjaka, te endemična vegetacija stijena i točila. Posebne zanimljivosti Parka su kula-vidikovac na vrhu Učke – Vojaku, poučne staze, geomorfološki rezervat Vela draga (u «istarskom» dijelu parka), kanjon bujice Banine, u manjem dijelu šume maruna i drugo. Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode „Učka“.

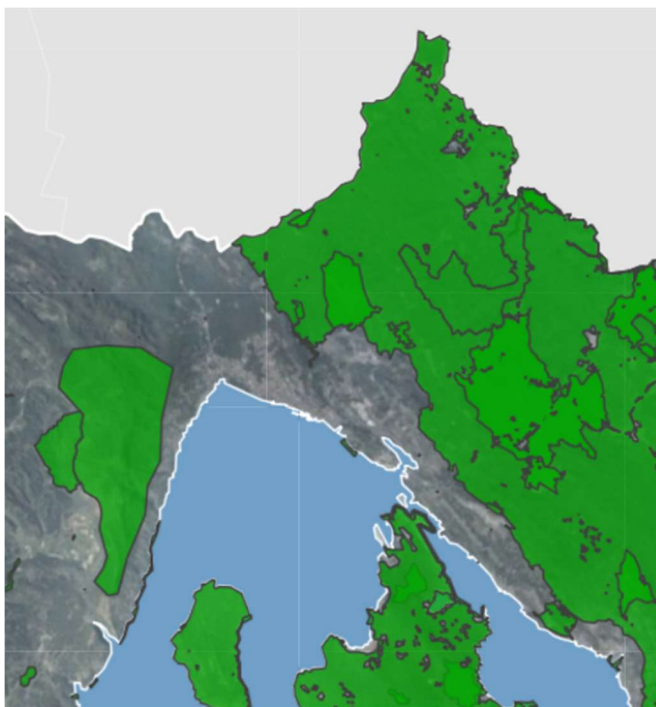
Rječina je uvrštena 2013. godine u NATURU 2000 radi očuvanja endemske životinjske vrste bjelonogi rak (*Austropotamobius pallipes*) i karbonatnih stijena hazmofitske vegetacije. Najvažnija je rijeka grobničkog kraja, čija je dužina 18,3km dok je širina od 9 do 16m. Rječina predstavlja tipično kršku rijeku s jakim vrelom pod impozantnom stijenom, duboko usječenim kanjonom, te mnogobrojnim brzicama i slapovima. Dolina Rječine predstavlja specifičan biotip vezan uz flišnu podlogu (vodonepropusna nekarbonatna flišna distrična smeđa tla) pa je stoga ovo područje bogato izvorima, a odlikuje sa svježinom i specifičnom mikro klimom u krškom okruženju. Dolina se pruža od Ilirske Bistrice (Slovenija) preko uvale Dletvo, pa sve do Bakarskog zaljeva. Dolinom Rječine prodire kontinentalni utjecaj prema moru preko bukovih i kitnjakovih šuma, dok s druge strane od mora dolinom prodiru mediteranski utjecaji (šuma

bjelograbića s lovorom i pojedinačna crnika) te na tom prostoru kontinentalni utjecaj uvelike nadmašuje mediteranski. Pritoke rijeke Rječine predstavljaju sljedeće rijeke ponornice: Sušica - najveći lijevi pritok, Ričnica, Lužac, Zahumčica, Zala - desni pritok Sušice, Golubinka.

Na Grobničkom polju, pokraj mjesta Majer se do 1941. g. nalazilo jezero kojeg su zatrpali Talijani, a 1968. g. je na Rječini izgrađeno umjetno jezero Valići. Nedovoljno poznata i slabije istražena prirodna baština nalazi se u velikom dijelu na području Matulja, nekih dijelova Klane te dijelova Viškova. U ovoj skupini su prisutni neki vrijedni i rijetki tipovi travnjaka, novi ili nedovoljno poznati krški objekti, specifični tipovi šuma povezani s kraškim reljefom, kao eventualno i rjeđi tipovi vegetacije te hidrografije na flišu (Pasjak-Brce, Dlitvo kod Klane i dr.).

U šumama i uz naselja postoji i velik broj vrijednih, starih stabala koja je tek potrebno evidentirati. Liburnija i kastavski kras posjeduju vrlo zanimljive autohtone sorte kulturnog i samoniklog bilja – poput lovranskog maruna, lovranske trešnje, verprine, “brgujskog kapuza”, “brščekog česna”, broskva ili vinove loze jarbola i loze korištene u lokalno značajnoj kupaži Belica (verdić, divjaka i mejsko), a koje je sve potrebno bolje istražiti i valorizirati te je potrebno obaviti dodatna istraživanja prirodne baštine.

Slika 3: Ekološka mreža Natura 2000 na području LAG-a

Izvor: Bioportal, web portal informacijskog sustav zaštite prirode, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja

Tablica 3: Zaštićeni prirodni lokaliteti na području LAG-a

Kategorija zaštite	Naziv	Površina u ha	Godina proglašenja	JLS-ovi u LAG-u na čijem području se nalazi
Park prirode	Učka	14.600	1999.	Grad Opatija i općine Lovran, Matulji te Mošćenička draga
Geomorfološki spomenik prirode	Ponor Gotovž		1969.	Općina Klana
Značajan krajobraz	Lisina	1.394	1997.	Općina Matulji
Spomenik parkovne arhitekture	Perivoj Angolina	2.7	1968.	Grad Opatija
Somenik parkovne arhitekture	Perivoj Margarita	1.8	1968.	Grad Opatija
Spomenik parkovne arhitekture	Perivoj Sveti Jakov	0.47	2010.	Grad Opatija
Ukupno LAG	6			

Izvor: Bioportal, web portal informacijskog sustav zaštite prirode, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja

1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a

Cestovna mreža na području LAG-a ima zadovoljavajuću gustoću, ali loše tehničke elemente i nedostatne propusne moći, posebno na područjima gradova uz obalu. Područje LAG-a cestovnim prometom povezano je Jadranskom autocestom (A7) koja se spaja na autocestu

Zagreb-Split-Dubrovnik (A1) i Bosiljevo-Rijeka (A6) te s autocestom A8 koja povezuje područje LAG-a sa Istarskom županijom, a koja se također nastavlja na autocestu A7. Unutar samog područja LAG-a, potrebno je istaknuti da se cestovno prometovanje vrši putem županijskih i državnih cesta. Na području LAG-a ima 18 prigradskih linija za prijevoz putnika u javnom prijevozu koje linijama povezuju gotovo 60% naselja unutar područja LAG-a i županijski centar Rijeku. Javni prijevoz u cestovnom prometu obavlja trgovačko društvo "Autotrolej" iz Rijeke s dvije grupe prigradskih linija, iz terminala Rijeka i terminala Opatija. Javni prigradski promet ima malu frekvenciju. Nešto su bolje organizirane jedino linije s vezama prema Rijeci. Važne pomorske luke, od županijskog značaja, otvorene za javni promet su Mošćenička Draga, Lovran i Opatija. Sidrište za prihvat putničkih brodova za kružna putovanja u međunarodnom prometu je sidrište luke Opatija. Područje LAG-a nalazi se u blizini međunarodnih zračnih luka, a najbliža je Zračna luka Rijeka na otoku Krku, udaljenom od sjedišta LAG-a svega 35 km. Ostale obližnje zračne luke su Trst na 80 km, Pula na 100 km, Ljubljana na 120 km i Zagreb na 160 km udaljenosti od područja LAG-a. Na području LAG-a prolazi magistralna željeznička jednokolosiječna pruga Rijeka – Šapjane – Ilirska Bistrica u Republici Sloveniji (I. reda). Ovom prugom ostvaruje se željeznička veza za Ljubljanu i Trst čime su Matulji povezani na europsku željezničku mrežu i dalje na Austriju i Njemačku, a preko Rijeke i Zagreba na državne i druge pravce prema Mađarskoj i ostalim zemljama Centralne i Istočne Europe.

Dobra komunalna infrastruktura preduvjet je razvoja određenog područja, temelj urbanog življenja te pokazatelj kvalitete života na tom području. Način obavljanja komunalnih djelatnosti prepušten je samoupravnom djelokrugu JLS-a koje ga na taj način prilagođavaju svojim specifičnostima i potrebama stanovništva i gospodarstva. Područje LAG-a pokriveno je javnom vodoopskrbnom mrežom s priključenih 99% svih subjekata, kućanstava i gospodarstva. Opskrba vodom za veći dio LAG područja omogućena je iz izvora Rječine (izvorišta Zvir 1, Zvir 2, Martinšćica, Perilo, kaptirani izvor Dobra i Dobrica) i izvora na Učki (Mala Učka, Vela Učka, Tunel Učka, izvorišta Rečina i Sredić) te dio iz vodospreme Starod, budući da se još uvijek nekolicina naselja opskrbljuju vodom iz Republike Slovenije. Zaštita voda kao jedna od osnovnih zadaća djelatnosti odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda spada među najznačajnije zadaće zaštite okoliša, posebice s obzirom na sveprisutan kraški teren i brojne ponornice. Prema podacima Nastavnog zavoda za javno zdravstvo u Rijeci, na području LAG-a, prema prikupljenim uzorcima vode za piće iz vodoopskrbnog sustava opatijskog područja (Tunel Učka, Vela Učka, Mala Učka, Rečina i Sredić) i riječkog područja (Zvir 1, Zvir 2) te fizikalno-kemijskim pokazateljima, može se ustanoviti da je zdravstvena kakvoća vode za piće ispravna. Učestalost uzimanja uzoraka vode za piće iznosi 22 mjesečno odnosno 264 puta godišnje.

Na području LAG-a nalazi se Županijski centar za gospodarenje otpadom Marišćina (ŽCGO), središnji dio integralnog sustava gospodarenja otpadom u PGŽ-u. Komunalni otpad u gradovima i općinama PGŽ-a sakupljaju komunalna društva i odlažu na odlagališta komunalnog otpada. Na području LAG-a, 2 su odlagališta komunalnog otpada koja su u potpunosti sanirana, Viševac i Osojnica.

Na području LAG-a djeluje 13 poštanskih ureda s vlastitim poštanskim brojem. Sve općine i gradovi područja LAG-a imaju dobro razvijenu telekomunikacijsku mrežu; područne centrale i dostatno telefonskih priključaka s mogućnošću proširenja. Na području Jelenja, 2021. godine započela je izgradnja optičke pristupne mreže dok će se na području Mošćeničke Drage izgraditi nova telekomunikacijska mreža.

Najznačajniji oblici energetske potrošnje na području LAG-a su tekuća goriva, električna energija, kruta goriva i plin. Elektro energetska sustav u PGŽ-u se opskrbljuje iz vlastitih izvora, a manjak iz susjednih područja. No, nema značajnijih industrijskih potrošača, a vrlo je nisko sudjelovanje plina, te je sve veće učešće opskrbe električnom energijom iz solarnih elektrana, kako među kućanstvima tako i javne zgrade.

Tablica 4: Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a

Vrsta infrastrukture	Mjerna jedinica	Ukupno
Autocesta	km	26
Državna cesta	km	48,4
Županijska cesta	km	111,77
Lokalna cesta	km	n/p
Nerazvrstana cesta	km	15.391
Željeznička pruga	km	24,37
Biciklističke staze	km	69
Međunarodne zračne luke	broj	n/p
Ostale zračne luke	broj	n/p
Morske luke	broj	3
Riječne luke	broj	n/p
Elektr. ener. kablovi	km	
Pokrivenost elektroničko-komunikacijske infrastrukture	% pokrivenosti EK infrastrukture – bakrena parica	62,05
	% pokrivenosti EK infrastrukture – svjetlovod	37,11
	% pokrivenosti EK infrastrukture – koaksijalni kabel	0,84
Plinovod	km	n/p
Vodovod	km	n/p
Kanalizacija	km	n/p
Pročišćivači otpadnih voda	broj	n/p
Centri za gospod. otpadom	broj	1
Pretovarni centri	broj	n/p

Izvor: Jedinice lokalne samouprave, jedinice područne (regionalne) samouprave, lokalne i regionalne razvojne agencije

1.1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a

Na području LAG-a ima ukupno 15 obrazovnih institucija od čega je 8 osnovnih, 6 srednjih i 1 visokoobrazovna institucija. Ustanova za predškolski odgoj ima 15. Na području Opatije djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu pri Sveučilištu u Rijeci te 6 srednjih škola: gimnazija, ugostiteljska škola, hotelijersko-turistička škola, obrtnička škola te dvije glazbene škole. Na ostalim područjima LAG-a djeluju osnovne škole i dječji vrtići (predškolski odgoj). Područje LAG-a ima dobro razvijenu mrežu obrazovnih i predškolskih ustanova koje su bitan faktor za osiguranje odgovarajuće obrazovne strukture stanovnika kako bi za razvojne potrebe područja LAG-a stvorili kvalitetnu radnu snagu s potrebnim vještinama i znanjima nužnim za osiguranje konkurentnosti ruralnog područja.

Kulturna infrastruktura na području LAG-a je zadovoljavajuća. Na području LAG-a djeluje 5 knjižnica, 8 muzeja i dvije kino dvorane. Ističe se da se u svim mjestima područja LAG-a održavaju tijekom cijele godine razne manifestacije: kulturne, tradicijske, vjerske i enogastronomске koje zadovoljavaju na drugačiji način kulturne potrebe stanovništva i gostiju. Na području LAG-a djeluju ustanove zdravstva i to primarne zaštite, specijalističke privatne ordinacije i poliklinike (pedijatrija, ginekologija, ortopedija itd.) te ustanove socijalne skrbi. Na

području LAG-a djeluje 1 Hitna medicinska pomoć u Opatiji u sklopu Zavoda za hitnu medicinu Primorsko-goranske županije. Thalassoterapia u Opatiji predstavlja sponu organiziranog zdravstvenog turizma i zdravstvene djelatnosti. Vidljivo je da se većina institucija društvenih djelatnosti razvija u okviru urbane sredine pojedine jedinice lokalne samouprave.

Sportsko-rekreativni sadržaji su dobro zastupljeni na cijelom području LAG-a kako na javnim površinama ili pri osnovnim školama, tako i u sklopu turističkih sadržaja. Područje broji niz sportskih dvorana i sportskih centara, nogometnih igrališta, teniskih terena, boćališta, biciklističkih i pješačkih staza i šetališta te raznih društvenih klubova.

Pregled društvene i zdravstvene infrastrukture na području LAG-a prikazuje tablica niže.

Tablica 5: Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a

Vrsta infrastrukture	Mjerna jedinica	Količina
Društveni/kulturni dom, dom za mlade	Broj	80
Kazališta	Broj	0
Kino dvorane	Broj	1
Knjižnice	Broj	5
Muzeji	Broj	8
Vatrogasni dom	Broj	6
Ambulanta	Broj	78
Dom zdravlja	Broj	6
Bolnica	Broj	4
Vrtići	Broj	15
Ostali predškolski objekti	Broj	n/p
Osnovne škole	Broj	8
Srednje škole	Broj	6
Sportske građevine (zatvorene) ne uključujući školske dvorane	Broj	9
Sportske građevine (otvorene)	Broj	21
Dom za nezbrinutu djecu	Broj	2
Dom za starije i nemoćne	Broj	3
Ustanove za rehabilitaciju ovisnika (koje ne spadaju pod bolnice)	Broj	0

Izvor: Jedinice lokalne samouprave jedinice područne (regionalne) samouprave, lokalne i regionalne razvojne agencije

1.2. Gospodarske značajke područja LAG-a

Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti stupila je na snagu 28. prosinca 2017., a prema Zakonu o regionalnom razvoju RH i njegovim Izmjenama i dopunama 8, sve jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se prema indeksu razvijenosti i to po skupinama. Indeks je osmišljen s ciljem ujednačavanja metodologije mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Obuhvaća pet pokazatelja (stopu nezaposlenosti; dohodak po stanovniku; proračunske prihode jedinica lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave po stanovniku; opće kretanje stanovništva; stopu obrazovanosti). Općine na području LAG-a

većinom spadaju u VII. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS i u VIII. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u prvoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS. Izuzetak je Općina Klana koja spada u VI. skupinu JLS koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u trećoj četvrtini iznadprosječno rangiranih JLS.

Turizam je jedan od vodećih gospodarskih skupina aktivnosti u području LAG-a. Izuzetne mogućnosti razvoja turizma daje povoljan geoprometni položaj područja LAG-a iz kojeg proizlaze brojne prednosti kao što su blizina emitivnog tržišta, najbrži izlaz na more kontinentalnoj Hrvatskoj i okolnih susjednih država te miješanje klimatskih tipova na relativno malom prostoru. Obalno područje LAG-a je vrlo atraktivno, posebice Opatijska ili Liburnijska rivijera (Opatija, Lovran i Mošćenička Draga). Novina je da su se Općina Klana i TZ Grada Kastav udružili u osnivanju zajedničke Turističke zajednice. To je izrazito značajno za Općinu Klana koja postaje sve više turistički aktivna, a nije imala Turističku zajednicu do sada. Oznake kvalitete na razini TZ-a Kvarner uvelike doprinose prepoznatljivosti turističke ponude i razvoju povjerenja gostiju.

Od posebnog značaja za turizam područja LAG-a su i 2 luke nautičkog turizma od kojih je Marina Opatija u Ičićima od posebnog značaja jer predstavlja početnu točku za krstarenja Jadranom, te Marina Admiral u Opatiji.

Na području LAG-a djeluju radne zone Žegoti, Martinščina (RZ 5 i 7), R1 i R2 Matulji, poslovna zona Jušići, Rupa, Mikvalija, Mučići 2, Klana i Astra (Jelenje). U Lovranu je započelo uređenje poslovne zone Lokva, a u Mošćeničkoj Dragi se planira manja poslovna zona u osnovnoj funkciji turizma.

Gospodarstvo je diverzificirano, a pretežito je orijentirano na trgovinu na veliko i malo, sektor građevinarstva, stručne znanstvene i tehničke djelatnosti i djelatnosti pružanja smještaja i usluživanja hrane i pića. Zastupljene su i proizvođačke djelatnosti, posebice povezane s naprednim tehnologijama, a oslanjaju se i na lokalnu dugu tradiciju zanatstva i obrtništva, te je upravo kod tih subjekata zabilježen najveći broj zaposlenih.

Poljoprivredna proizvodnja je mala, a poljoprivredna gospodarstva staračka, ali dostupni podaci nisu potpuno relevantni zbog toga što su mnoga PG u postupku usklađivanja podataka o zemljištu i resursima.

Tablica 6: Osnovni razvojni pokazatelji LAG područja*

JLS	Razvojna skupina prema IR	Indeks razvijenosti JLS	Prosječan dohodak po stanovniku, EUR	Prosječni izvorni prihodi po stanovniku, EUR	Prosječna stopa nezaposlenosti	Opće kretanje stanovništva	Indeks starenja	Visoko obrazovano stanovništvo (VŠS, VSS)
Grad Kastav	8	111,231	4.695,63	421,86	0,1017	108,33	112,20	0,3070
Grad Opatija	8	111,572	5.213,22	1.012,14	0,1047	93,35	89,01	1,3698
Općina Jelenje	7	104,882	3.996,60	254,17	0,1029	106,97	108,40	0,1343
Općina Klana	6	104,306	4.439,94	346,49	0,0829	99,11	160,50	0,1325
Općina Lovran	7	107,445	4.635,24	690,49	0,1190	93,43	210,90	0,2951
Općina Matulji	8	108,471	4.676,30	392,84	0,1074	105,45	134,90	0,2329
Općina Mošćenička Draga	7	107,188	4.322,08	782,05	0,0826	92,41	207,60	0,2528
Općina Viškovo	8	112,868	4.191,86	383,69	0,1002	142,03	107,83	1,1521
Ukupno LAG	n/p	n/p	4.521,36	535,47	0,1002	105,14	141,42	0,4846

Izvor: *Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova europske unije, 2018.*

* Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti prema novom modelu izračuna na lokalnoj razini (razdoblje 2014.-2016.)

Tablica 1: Broj osoba zaposlenih u pravnim osobama po djelatnosti (NKD 2007) u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna

Godina	Broj zaposlenih prema području djelatnosti – NKD 2007																				Broj zaposlenih ukupno za sva područja	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T		U
2018.	126	5	1637	166	319	928	3009	354	1808	161	151	94	584	243	257	1127	949	201	163	0	0	12.282
2019.	146	7	2.105	178	342	957	2.732	369	1.687	116	85	70	634	307	246	1.218	1.005	210	177	0	0	12.591
2020.	165	2	2.099	172	425	1.353	2.546	507	1.597	102	152	50	704	286	404	1.311	1.035	236	170	0	0	13.316

Izvor: *Državni zavod za statistiku*

Tablica 2 Poduzetnici u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna

Godina	Broj poduzetnika prema području djelatnosti – NKD 2007																				Broj poduzetnika ukupno za sva područja	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T		U
2018.	254	17	1.634	65	88	2.279	4.159	890	2.077	557	103	914	2.291	940	236	295	345	1.676	3.533	-	-	22.353
2019.	264	18	1.685	63	93	2.464	4.326	977	2.274	595	104	976	2.426	1.013	237	310	355	1.735	3.646	-	-	23.561
2020.	277	19	1.765	64	102	2.674	4.456	1.019	2.455	622	106	1.026	2.523	1.063	239	316	370	1.777	3.750	-	-	24.623

Izvor: *Državni zavod za statistiku*

Tablica 3 Obrti u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna

Godina	Broj obrta prema djelatnosti		Broj obrta ukupno za sve djelatnosti
	Proizvodna djelatnost	Uslužna djelatnost	
2018.	n/p	n/p	4.376
2019.	n/p	n/p	4.778
2020.	n/p	n/p	4.990

Izvor: *Hrvatska obrtnička komora, Udruženje obrtnika Opatija i Udruženje obrtnika Rijeka – Udruženje obrtnika Viškovo, Kastav, Jelenje – broj aktivnih obrta*

Tablica 4 Struktura poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a Terra liburna

JLS	Organizacijski oblik poljoprivrednika						
	OPG	SOPG	Obrt	Trgovačko društvo	Zadruga	Druga pravna osoba i ostalo	Od toga broj ekoloških proizvođača
Grad Kastav	78	19	0	2	0	0	1
Grad Opatija	81	24	1	10	0	0	6
Općina Jelenje	61	8	1	0	0	0	1
Općina Klana	25	6	0	0	0	0	1
Općina Lovran	20	5	0	2	0	0	-
Općina Matulji	79	22	3	3	2	0	1
Općina Mošćenička Draga	23	3	0	0	0	0	1
Općina Viškovo	78	21	1	2	0	0	5
Ukupno LAG	445	108	6	19	2	0	16

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju - AGRONET

Tablica 5 Veličina poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a Terra liburna

JLS	Ekonomska veličina poljoprivrednog gospodarstva (EUR)					
	do 3.000	3.001 – 8.000	8.001 – 15.000	15.001 – 50.000	50.001 – 100.000	100.001 i više
Grad Kastav	91	9	2	-	-	-
Grad Opatija	91	13	2	4	-	-
Općina Jelenje	44	13	3	7	1	-
Općina Klana	14	10	5	1	-	-
Općina Lovran	24	1	1	3	-	-
Općina Matulji	95	9	2	1	-	-
Općina Mošćenička Draga	23	2	1	1	-	-
Općina Viškovo	85	11	3	1	-	-
Ukupno LAG	467	68	19	18	1	-

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Tablica 6 Poljoprivredne i šumske površine na području LAG-a Terra liburna

JLS	Ukupna poljoprivredna površina (ha)	Ukupan broj parcela u ARKOD-u	Livade (ha)	Voćnjaci (ha)	Vinogradi (ha)	Maslinici (ha)	Pašnjaci (ha)	Oranice (ha)	Šume i šumsko zemljište (ha)
Grad Kastav	106,3251	90,0000	0,4700	0,4600	1,1000	0,0000	0,0000	2,9100	n/p
Općina Jelenje	278,0887	315,0000	204,4600	0,3700	0,0200	0,0000	0,0000	1,6900	n/p
Općina Klana	150,9133	228,0000	136,6200	4,4700	0,0000	0,0000	0,0000	4,3700	n/p
Općina Lovran	29,0304	42,0000	0,0500	2,6300	0,1900	0,7900	0,0000	0,9500	n/p
Općina Matulji	108,2159	271,0000	8,7900	7,5700	1,1200	0,0000	0,0000	6,7400	n/p
Općina Mošćenička Draga	126,6897	158,0000	1,9300	0,6600	1,1700	4,2600	0,0000	0,9200	n/p
Općina Viškovo	240,5371	46,0000	0,8100	0,7200	0,3900	0,0000	0,0000	0,7000	n/p
Ukupno LAG	1.039,8002	1.150,0000	353,1300	16,8800	3,9900	5,0500	0,0000	18,2800	n/p

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i Hrvatske šume d.o.o.

Tablica 7 Brojno stanje stoke na području LAG-a Terra liburna

JLS	Kategorija stoke							
	Govedo, br. grla	Ovca, br. grla	Koza, br. grla	Konj, br. grla	Svinja, br. grla	Perad, br. grla	Magarac, br. grla	Pčela (pčelinje zajednice)
Grad Kastav	10	n/p	1	n/p	n/p	n/p	n/p	320
Općina Jelenje	187	293	50	121	30	n/p	2	162
Općina Klana	40	58	3	20	n/p	n/p	n/p	373
Općina Lovran	1	n/p	n/p	3	n/p	n/p	n/p	130
Općina Matulji	24	194	81	26	n/p	640	n/p	581
Općina Mošćenička Draga	n/p	39	42	42	n/p	n/p	1	79
Općina Viškovo	22	171	1	5	n/p	n/p	n/p	468
Ukupno LAG	284	755	178	217	30	640	3	2.113

Izvor: *Ministarstvo poljoprivrede***Tablica 8 Dolasci turista i noćenja u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a Terra liburna**

JLS	Godina																	
	2018.						2019.						2020.					
	dolasci turista			noćenja turista			dolasci turista			noćenja turista			dolasci turista			noćenja turista		
	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani
Grad Kastav	7.677	1.001	6.676	32.601	2.624	29.977	8.585	1.193	7.392	35.909	3.133	32.776	4.140	812	3.328	20.203	2.518	17.685
Grad Opatija	436.678	65.125	371.553	1.350.061	142.539	1.207.522	452.453	65.061	387.392	1.371.560	143.768	1.227.792	142.841	43.835	98.986	499.194	96.960	402.954
Općina Jelenje	1.973	632	1.341	7.896	1.663	6.233	2.047	405	1.642	7.774	871	6.903	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Klana	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	106	5	101	611	38	573	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Lovran	97.807	12.990	84.817	373.863	32.924	340.939	98.321	13.631	84.690	376.780	35.861	340.919	27.713	8.825	18.888	127.557	23.670	103.887
Općina Matulji	15.768	1.541	14.227	74.714	4.169	70.545	17.919	1.915	16.004	86.453	5.664	80.789	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Općina Mošćenička Draga	53.819	1.848	51.971	260.046	6.545	253.501	52.288	2.238	50.050	258.975	7.799	251.176	21.540	1.665	19.875	129.606	7.130	122.476
Općina Viškovo	3.369	513	2.856	18.188	1.230	16.958	3.376	581	2.795	17.431	1.685	15.728	1.620	266	1.354	10.448	816	9.632
Ukupno LAG	617.091	83.650	533.441	2.117.369	191.694	1.925.675	635.095	85.029	550.066	2.155.493	198.819	1.956.656	197.854	55.423	142.431	787.008	131.094	656.634

Izvor: *Državni zavod za statistiku***Tablica 9 Dobna struktura nezaposlenih na području LAG-a Terra liburna**

JLS	Dobna struktura																														
	15-19			20-24			25-29			30-34			35-39			40-44			45-49			50-54			55-59			60i više			Ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U				
Grad Kastav	2	3	5	16	15	31	14	23	37	10	24	34	9	23	32	16	18	34	12	20	32	13	24	37	16	22	38	14	13	27	307
Grad Opatija	4	2	6	11	11	22	18	24	42	11	22	33	16	23	39	19	22	41	17	19	39	16	23	39	15	14	29	24	16	40	327
Općina Jelenje	3	4	7	5	10	15	5	7	12	3	10	13	8	11	19	5	5	10	4	7	11	4	6	10	8	12	20	7	8	15	132
Općina Klana	1	1	2	0	2	2	1	1	2	1	2	3	1	1	2	0	2	2	1	2	3	2	2	4	2	3	5	2	0	2	27
Općina Lovran	1	2	3	7	7	14	5	5	10	3	8	11	4	11	15	8	9	17	7	9	16	6	5	11	11	9	20	9	6	15	131
Općina Matulji	2	4	6	17	18	35	17	21	38	16	24	40	12	25	37	13	25	38	19	20	39	13	17	30	25	20	45	24	18	42	348
Općina Mošćenička Draga	0	0	0	1	1	2	3	1	4	2	4	6	1	2	3	2	1	3	1	4	5	2	1	3	3	2	5	2	1	3	34
Općina Viškovo	6	7	13	17	22	39	19	28	47	15	32	47	21	33	54	21	35	56	17	25	42	17	16	33	30	15	45	24	13	37	413
Ukupno LAG	19	23	42	74	86	160	82	110	192	61	126	187	72	129	201	84	117	201	78	106	187	73	94	167	110	97	207	106	75	181	1.719

Izvor: *Hrvatski zavod za zapošljavanje (https://statistika.hzz.hr/)*

Tablica 10 Dobna struktura zaposlenih na području LAG-a Terra liburna*

JLS	Dobna struktura																	
	15-19			20-24			25-29			30-34			35-39			40-44		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Grad Kastav	12	7	19	113	72	185	244	263	507	368	357	725	382	318	700	293	287	580
Grad Opatija	10	7	17	106	105	211	248	216	464	306	302	608	298	310	608	290	263	553
Općina Jelenje	9	4	13	72	60	132	163	130	293	167	138	305	137	138	275	149	138	287
Općina Klana	7	4	11	21	14	35	52	37	89	74	56	130	65	51	116	68	52	120
Općina Lovran	2	5	7	40	39	79	105	74	179	136	93	229	104	104	208	101	99	200
Općina Matulji	15	9	24	157	107	264	296	278	574	359	316	675	354	309	663	331	303	634
Općina Mošenička Draga	1	1	2	18	12	30	36	24	60	50	38	88	48	46	94	35	30	65
Općina Viškovo	19	9	28	229	145	374	443	409	852	643	546	1.189	516	457	973	362	370	732
Ukupno LAG	75	46	121	756	554	1.310	1.587	1.431	3.018	2.103	1.846	3.949	1.904	1.733	3.637	1.629	1.542	3.171

JLS	Dobna struktura															
	45-49			50-54			55-59			60-64			65 i više			Ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Grad Kastav	294	278	572	269	261	530	225	153	378	111	46	157	18	5	23	4.376
Grad Opatija	253	273	526	286	333	619	320	186	506	153	83	236	36	14	50	4.398
Općina Jelenje	150	141	291	169	145	314	141	49	190	36	8	44	2	1	3	2.147
Općina Klana	50	44	94	57	42	99	43	18	61	29	7	36	1	1	2	793
Općina Lovran	103	99	202	91	102	193	112	45	157	48	17	65	6	2	8	1.527
Općina Matulji	319	338	657	340	276	616	289	129	418	107	32	139	18	5	23	4.687
Općina Mošenička Draga	36	32	68	40	30	70	51	25	76	21	4	25	3	1	4	582
Općina Viškovo	392	349	741	371	353	724	334	149	483	111	48	159	6	1	7	6.262
Ukupno LAG	1.597	1.554	3.151	1.623	1.542	3.165	1.515	754	2.269	616	245	861	90	30	120	24.772

Izvor: Državni zavod za statistiku

*Podaci za 2021. nisu obrađeni, te se donose podaci iz Popisa stanovništva 2011. g.

1.3. Demografske značajke LAG područja

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, na području LAG-a živi ukupno 59.434 stanovnika. Grad Kastav broji ukupno 10.202 osobe, a Opatija 10.619. U općini Jelenje živi 5.096 stanovnika, Klana broji 1.845 stanovnika, Lovran 3.527, Matulji 10.773, Mošćenička Draga 1.288, a Viškovo 16.084. Iz priloženog uočavamo da najveći broj stanovnika živi na području Viškova kojeg slijede Matulji te Opatija dok Mošćenička Draga bilježi najmanji broj stanovnika. Ukupno gledajući, podaci označavaju pad stanovnika u odnosu na broj s popisa iz 2011. godine dok je porast broja stanovnika vidljiv u Matuljima u odnosu na Opatiju.

Grad Kastav bilježi veći broj doseljenih nego li odseljenih (392 naspram 369). Ista dinamika je i u Opatiji (463 naspram 410), na Viškovu (987 naspram 881) te u Klani (56 naspram 44). U Mošćeničku Dragu doselilo je 29, a odselilo 31 stanovnik. Veći broj odseljenih od doseljenih vidljiv je i u Matuljima (429 naspram 451), Lovranu (121 naspram 134) te u Jelenju (152 naspram 166). Brojke uključuju domaća i strana kretanja. Fluktuacija stanovnika učestala je pojava pogotovo na području okolice većih gradova gdje vlada trend iseljavanja iz vreve grada prema periferiji radi prirode i mirnijeg načina života. Područje LAG-a zbog svog položaja od takvih trendova, pozitivnim politikama može privući doseljavanje kao u vrijeme razvoja industrije na riječkom području, što je uvelike utjecalo na povećanje broja stanovnika i na okolnom području koji je teritorij LAG-a.

Tablica 11 Natalitet, mortalitet i vitalni indeks na području LAG-a Terra liburna

Naziv JLS	Natalitet		Mortalitet		Vitalni indeks		Prosječna starost stanovnika
	2011.	2020.	2011.	2020.	2011.	2020.	2011.
Grad Kastav	102	82	81	96	126	85	44
Grad Opatija	94	93	143	168	66	55	49
Općina Jelenje	55	43	60	73	92	59	45
Općina Klana	8	20	24	28	33	71	46
Općina Lovran	27	21	51	63	53	33	49
Općina Matulji	116	73	115	138	101	53	45
Općina Mošćenička Draga	17	9	29	24	59	38	50
Općina Viškovo	175	153	80	116	219	132	41
Ukupno LAG	594	494	583	706	102	70	46

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 12 Obrazovna struktura stanovništva na području LAG-a Terra liburna

Naziv JLS	Bez škole			Osnovna škola			Srednja škola			Visokoškolsko obrazovanje															Nepoznat o
										Svega			Viša i stručni studij			Fakulteti, umjetničke akademije i sveučilišni studij			Magisterij			Doktorat			
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Grad Kastav	3	21	24	365	567	932	2.560	2.277	4.837	1.238	1.610	2.848	479	488	967	726	1.088	1.814	-	-	-	33	34	67	-
Grad Opatija	7	12	19	281	481	762	2.561	2.646	5.207	1.448	1.848	3.296	515	598	1.113	878	1.202	2.080	-	-	-	55	48	103	3
Općina Jelenje	4	9	13	282	422	704	1.542	1.304	2.846	284	453	737	138	181	319	142	267	409	-	-	-	4	5	9	11
Općina Klana	1	2	3	84	185	269	585	441	1.026	151	154	305	53	57	110	95	95	190	-	-	-	3	2	5	-
Općina Lovran	1	1	2	104	240	344	1.008	943	1.951	373	462	835	149	150	299	213	295	508	-	-	-	11	17	28	-
Općina Matulji	7	10	17	330	732	1.062	3.103	2.729	5.832	975	1.351	2.326	396	435	831	556	900	1.456	-	-	-	23	16	39	2
Općina Mošćenička Draga	1	3	4	49	78	127	379	352	731	139	141	280	56	34	90	78	99	177	-	-	-	5	8	13	1
Općina Viškovo	7	29	36	593	1.013	1.606	4.397	3.745	8.142	1.420	2.004	3.424	617	662	1.279	768	1.311	2.079	-	-	-	35	31	66	8
Ukupno LAG	31	87	118	2088	3718	5806	16135	14437	30572	6028	8023	14051	2403	2605	5008	3456	5257	8713	-	-	-	169	161	330	25

Izvor: Državni zavod za statistiku (za stanovništvo prema najviše završenoj školi i spolu - <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm>)

2. REZULTATI PROVEDBE LRS U RAZDOBLJU 2014. – 2022.

Sukladno svojoj temeljnoj ulozi provedbe Lokalne razvojne strategije, LAG „Terra liburna“ je do 1. lipnja 2023. godine raspisao ukupno 7 LAG natječaj, te su prema akcijskom planu raspisani svi planirani LAG natječaj za predviđenu alokaciju. Četiri su natječaja raspisana za provedbu tipa operacije 1.2.1 „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“ koji su sukladni tipu operacije 6.3.1 Programa ruralnog razvoja RH, te tri za provedbu tipa operacije 3.1.1 „Ulaganje u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo“.

Ukupna vrijednost odobrenih osam projekata na prvom LAG natječaju za TO LRS 1.2.1 „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“ raspisanog u 2018. godini je 118.539,52 eura. Na drugom LAG natječaju za TO LRS 3.1.1 „Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“ raspisanom u 2018. godini odobreno je 177.040,53 eura za četiri prijavitelja.

Treći LAG natječaj raspisan je u 2019. godinu za provedbu TO LRS 1.2.1 „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“ na kojem su odobrena četiri projekta u iznosu od 59.167,83 eura.

Na četvrtom LAG natječaju za TO LRS 3.1.1 „Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“ raspisanom u 2019. godini odobreno je 260.445,13 eura za šest prijavitelja.

U 2021. godini otvoren je peti LAG natječaj na kojem je dodijeljeno 105.242,48 eura za sedam malih poljoprivrednika prijavljenih na natječaj za TO LRS 1.2.1 „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“.

Šesti LAG natječaj otvoren je 2022. godine za TO LRS 1.2.1 „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“, a putem kojeg je odobreno 119.698,98 eura za osam projekata. U 2022. godini LAG raspisuje natječaj za TO LRS 3.1.1 „Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“ s alokacijom 543.823,19 eura.

LAG „Terra liburna“ je kao glavni partner u 2020. godini zajedno sa sedam projektnih partnera prijavio projekt LAG Akademija financiran putem Podmjere 19.3. „Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a“ – provedba tipa operacije 19.3.2. „Provedba aktivnosti projekta suradnje“ u okviru Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske u vrijednosti od 144.511,71 eura, dok učešće LAG-a iznosi 21.733,41 eura. Cilj projekta je povećanje razine edukacije i informiranosti ruralnog stanovništva o razvoju poduzetničkih aktivnosti, strateškom planiranju, partnerskom radu i umrežavanju, te upravljanju resursnom osnovom. Krajem 2022. godine LAG Terra liburna kao glavni partner, zajedno sa šest partnera započinje provedbu projekta suradnje KLUB7 financiran putem Podmjere 19.3. „Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a“ – provedba tipa operacije 19.3.2. „Provedba aktivnosti projekta suradnje“ u okviru Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske u vrijednosti od 161.999,51 eura, dok učešće LAG-a iznosi 23.013,60 eura. Cilj projekta je povećanje razine edukacije i informiranosti ruralnog stanovništva o razvoju poduzetničkih aktivnosti, strateškom planiranju, partnerskom radu i umrežavanju, te upravljanju resursnom osnovom.

Tablica 19: Rezultati provedbe LRS u razdoblju 2014. – 2022. i provedbe drugih projekata

Provedba LRS 2014. – 2022.											
Tip operacije	Natječaj LAG-a		Odobreni projekti od strane LAG-a		Odobreni projekti od strane APPRRR		Potpuno isplaćeni projekti		Pokazatelji		
	br	Alokacija, eura	br	Iznos, eura	br	Iznos, eura	br	Iznos, eura	Br. novostvorenih radnih mjesta (u isplaćenim projektima)	Pokazatelji LAG-a (ciljana vrijednost LAG-a)	Pokazatelji LAG-a (ciljana vrijednost LAG-a)
6.3.1.	4	402.648,82	27	402.648,82	27	402.648,82	15	222.739,00	4	Broj PG-a koji su dobili potporu za razvoj malih PG-a / 18	Broj PG-a koji su dobili potporu za razvoj malih PG-a / 9
7.4.1.	2	981.308,85	10	437.485,66	10	437.485,66	4	177.040,53	0	Postotak ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture / 21%	Postotak ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture / 13 %
Provedba drugih projekata u razdoblju 2014. – 2022.											
Naziv projekta	Izvor financiranja projekta	Ukupni iznos projekta, eura	Iznos učešća LAG-a, eura	Razdoblje provedbe projekta	Uloga LAG-a u provedbi projekta	Rezultati i pokazatelji					
LAG Akademi ja	Podmjera 19.3. PRR RH	144.511,71	21.733,41	rujan 2020. - rujan 2021.	nositelj	20 educiranih djelatnika, 5 provedenih radionica za djelatnike, 1 provedena <i>team building</i> radionica, 100 educiranih volontera, članova i ostalih lokalnih dionika, 8 provedenih lokalnih radionica, izrađen Vodič za animaciju dionika u ruralnim područjima i Vodič za poticanje poduzetništva, diverzifikacije djelatnosti i dodavanje vrijednosti proizvodima i uslugama u ruralnim područjima , izrađena digitalna Baza znanja					
KLUB7	Podmjera 19.3. PRR RH	161.999,51	23.013,60	rujan 2022. - listopad 2023.	nositelj	70 educiranih osoba, 7 radionica, 7 provedenih turističkih itinerera, 1 osnovani Klub turističkog proizvoda, izrađen Vodič za kreiranje turističkih klubova proizvoda, izrađen animirani video, 7 reportaža i 7 videa, izrađen katalog lokalnih turističkih itinerera					

Izvor: Arhiva LAG-a Terra libura

3. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS

3.1. Opis partnerstva

Jedno od temeljnih načela lokalnog razvoja je načelo partnerstva, suradnje javne, gospodarske i civilne interesne skupine, koji djeluje kao forum za dijalog i postizanje konsenzusa između različitih skupina dionika i ima savjetodavnu ulogu pri izradi i provedbi planskih dokumenata, pa tako i LRS-a. Provedba partnerskog odnosa među članovima LAG-a definirana je odredbama Statuta LAG-a i načelima LEADER pristupa. Osnovna svrha partnerstva je pružanje pomoći zainteresiranim dionicima kako bi zajednički osmislili, doprinijeli i proveli strategiju održivog razvoja, temeljenu na osobitostima područja.

Prilikom udruživanja partnera javnog i privatnog sektora u LAG posebno se obratila pozornost na ravnotežu zastupljenosti predstavnika lokalnih interesnih skupina koji dolaze iz različitih sociološko-ekonomskih sektora, vodeći pritom brigu da niti jedna interesna skupina nije zastupljena s više o 50%, kao i na rodnu ujednačenost sukladno cilju 3. "Ravnopravne prilike rukovođenja pri odlučivanju i u politici" Strategije za rodnu ravnopravnost 2020.-2025. Skupština LAG-a sačinjena je od svih redovnih članova LAG-a, od kojih 18 članova predstavljaju žene, među kojima su zastupljene žene poduzetnice i nositeljice PG-a. Svega četvero je mladih do navršениh 40 godina, a od toga samo jedan mladi poljoprivrednik. Marginalizirane skupine zastupljene su putem udruge za osobe s invaliditetom, a okolišne politike, pitanje bioraznolikosti i zaštite prirode podupiru javne ustanove i udruge. Poljoprivredna gospodarstva zastupljena su pojedinačno i putem strukovnih udruga, dok su mali poduzetnici zastupljeni putem članstva oba lokalna udruženja obrtnika koja djeluju na području LAG-a. U nastavku se donosi pregled sektorskih omjera u tijelima LAG-a nadležnim za donošenje odluka o dodjeli sredstava kojima raspolaže LAG po decentraliziranom modelu dodjele:

Tablica 20: Članovi LAG-a - Skupština LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ¹
20	12	11	43	18	4

Izvor: arhiva LAG-a Terra liburna

Tablica 21: Tijelo LAG-a nadležno za donošenje odluka koje su vezane za sadržaj i provedbu LRS - Skupština LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ²
20	12	11	43	18	4

Izvor: arhiva LAG-a Terra liburna

¹ osobe do uključujući 40. godina

² osobe do uključujući 40. godina

Tablica 22: Tijelo LAG nadležno za odabir projekata na LAG natječaju - Upravni odbor LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ³
4	3	2	9	5	2

Izvor: arhiva LAG-a Terra liburna

3.2. Opis tijeka izrade LRS i sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS

Prilikom izrade ovog strateško-planskog dokumenta, od rujna 2021. godine do rujna 2023. godine, LAG je uložio značajne napore u proširenje znanja i kompetencija djelatnika i volontera kako bi usvojili potrebne informacije o provedi Zajedničke poljoprivredne politike EU 2023.-2027. i o Europskom zelenom planom i povezanim strategijama, te su organizirana brojna događanja na lokalnoj razini. LAG je uključio širu javnost kroz ciljne i koordinirane pozive na aktivnosti koje su prilagođene interesnim skupinama identificiranim kroz dosadašnje iskustvo LAG-a, a sukladno usvojenom Planu aktivnosti za izradu LRS. Provedeno je više pojedinačnih sastanaka s ključnim razvojnim dionicima i niz individualnih konzultacija, online, telefonski i u INFO CENTRU LAG-a, kako bi se zajedno s potencijalnim korisnicima razvile projektne ideje sukladne potrebama terena i usklađene s ciljevima SP ZPP i drugih EU politika. Sudjelovanje zajednice u animacijsko-konzultacijskom procesu osiguralo je sakupljanje relevantnih informacija o razvojnim potrebama i potencijalima područja, isticanje komparativnih prednosti i autentičnosti područja, a za potrebe izrade osnovne, SWOT analize i analize potreba, te kreiranje intervencija. Animacijsko-konzultacijski proces proveden je koristeći 5 osnovna alata:

- 1. prikupljanje informacija** za oblikovanje temeljnih odrednica LRS putem digitalnog anketnog upitnika i **prikupljanja projektnih ideja** zainteresirane javnosti putem objave javnog poziva;
- 2. informiranje javnosti** za podizanje interesa za sudjelovanje u oblikovanju LRS-a i informiranje o mogućnostima koje pruža SP ZPP, a koje će biti moguće ostvariti putem provedbe LRS iz sredstava alociranih LAG-u i to putem prezentacija na sektorskim sastancima, te putem vijesti na društvenim mrežama, *webu* LAG-a i lokalnim medijima;
- 3. edukacijsko-informativne aktivnosti** za širu javnosti i članove partnerstva na interaktivnim radionicama i 2 konferencije;
- 4. konzultacijski sastanci i radne skupine** s ciljanim interesnim skupinama i ključnim razvojnim dionicima za konkretiziranje potreba područja i kreiranje intervencija koje mogu udovoljiti detektiranim potrebama;
- 5. konzultacijski sastanci s organizacijama koje provode LEADER/CLLD strategije** u području Zajedničke poljoprivredne politike i Zajedničke ribarstvene politike na regionalnoj i transnacionalnoj razini u okruženju s ciljem stvaranja integriranih, inovativnih i usklađenih strategija koje mogu odgovoriti potrebama zajednice.

Proces uključivanja zainteresiranih dionika u izradu LRS proveden je implementiranjem bottom-up pristupa kroz informativno-animacijske aktivnosti, aktivnosti upoznavanja uže radne skupine s metodologijom izrade LRS, stručnu suradnju ureda LAG-a u pripremi projekata suradnje, sastanke za djelatnike, volontere, Upravni odbor i članove koji uključuju izlazak na

³ osobe do uključujući 40. godina

teren i sektorske sastanke, jačanje komunikacije s dionicima i postizanje veće razine svjesnosti o participativnom procesu izrade LRS. Proces uključivanja zainteresirane javnosti, kroz aktivnosti za educiranje, animiranje i informiranje nastaviti će se nakon usvajanja LRS-a za potrebe jačanja odnosa unutar partnerstava, te zbog kvalitetnog praćenja ostvarenih postignuća putem mjerljivih pokazatelja kako bi se osigurala kvalitetna provedba. Usklađivanje dobivenih informacija, raznih inputa, projekata i mišljenja, te oblikovanja inovativnog i integriranog karaktera LRS u okviru zadanog financiranja pristupom jednom fondu završeno je zaključno sa sjednicom Skupštine LAG-a održane 20. rujna 2023. godine, gdje je postignut konsenzus partnerstva o temeljnim razvojnim smjernicama i sadržaju nove LRS. Popis organiziranih događanja je u nastavku:

Tablica 23: Događaji i sudionici tijekom izrade LRS

Naziv događaja (sastanak, radionica i sl.)	Broj sudionika	Mjesto održavanja događaja	Datum održavanja događaja
Radna skupina za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023-2027.	10	Poljane	29.09.2021.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023.-2027. „Kako živjeti na našim lešicama“ i radionica „Energija u rukama građana“	22	Veprinac	15.10.2021.
Radna skupina za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023-2027.	16	Opatija	09.02.2022.
Konferencija INSPIRA LEADER	29	Opatija	21.- 23.04.2023.
Radna skupina za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023-2027. i Radionica Smjernice za kreiranje projektnih ideja sukladnih politikama EU za razvoj na LAG razini	23	Permani	19.05.2022.
Radni sastanak: Izrada integriranih lokalnih strategija LAG-ova na području Parka prirode Učka	7	Poklon, Učka	30.09.2022.
Radna skupina za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023-2027.	5	Matulji	19.10.2022.
Radionica „Pametna ruralna mobilnost“	15	Matulji	21.11.2022.
Predstavljanje mogućnosti iz nove LRS 2023.-2027. na Skupštini Udruge „Brsečki česan“	17	Mošćenička Draga	20.12.2022.
Radionica „Pametna sela - provedba koncepta kroz LEADER pristup“	25	Matulji	27.03.2023.
Radna skupina za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a „Terra liburna“ 2023-2027.	8	Viškovo	04.04.2023.
Konferencija INSPIRA LEADER 2	11	Mošćenička Draga	24.- 26.05.2023.
Sjednica Skupštine LAG-a za usvajanje LRS 2023.-2027.	22	Medveja	20.09.2023.

Izvor: Arhiva LAG-a Terra liburna

4. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA

4.1. Rezultati analize stanja područja na temelju SWOT analize

Područje LAG-a "Terra liburna" općenito se odlikuje uvjetima visoke kvalitete života u smislu socijalne i zdravstvene skrbi, dostupnosti obrazovnih ustanova, dobre komunalne, društvene i poduzetničke infrastrukture, te su demografske promjene bile minorne u odnosu na ostatak Republike Hrvatske u razdoblju između dva popisa stanovništva. Razvojni nedostaci se pojavljuju točkasto i značajno su izraženiji u zaleđu nego u priobalju, posebice u pograničju sa Slovenijom, i na obroncima Učke i Čićarije, te u najudaljenijim područjima. Uzevši u obzir monofodovsku provedbu LEADER pristupa u Republici Hrvatskoj i fokus ulaganja povezanih sa ciljevima Zajedničke poljoprivredne politike, neophodno je lokalni naglasak staviti na razvoj udaljenih i malih zajednica, jačanje ruralno-urbanih veza, zaštitu agrarnog načina života, krajobraza i okoliša pod pritiskom urbanizacije i velikih investicija, iako kapitalne investicije u narednom razdoblju u PGŽ pružaju nova radna mjesta i mogućnosti ekonomske i društvene suradnje s ruralnim područjima koja gravitiraju gradu Rijeci.

Područje LAG-a ima dugu tradiciju obrtništva i zanatstva, a pretežito je orijentirano na uslužne djelatnosti i djelatnosti usmjerene turizmu, koji ima tradiciju dugu 180 godina na ovim prostorima. Turizam bilježi izvanredne rezultate, diverzificira se kontinuirano i dobro je podržan od strane lokalnih vlasti, visokoobrazovani kadrovi su dostupni na LAG području, međutim educiranih radnika za turizam nedostaje, što je velika prijetnja daljnjem razvoju, posebice u ustrajanju na masovnom turizmu. Poduzetnička klima i poslovna kultura su na visokoj razini, zahvaljujući i utjecaju stranih tržišta, gostiju i poslovnih odnosa. Uz prirodnu, kulturnu i povijesnu baštinu, manifestacije na cijelom LAG području su razlog dolaska gostiju, te su na iznimno visokoj razini. Gastronomija je razvijena, a Kvarner proglašen Europskom regijom gastronomije za 2025. godinu, što pruža dodatna prilike, međutim kontinuirana i sigurna opskrba lokalnim proizvodima je gotovo nemoguća jer su poljoprivredne površine zanemarive i vrlo usitnjene, gospodarstva staračka, mehanizacija zastarjela i neadekvatna terenu i potrebama današnjice. Interes za bavljenje poljoprivredom u teškim uvjetima gospodarenja na krškim terenima je zanemariv, posebice kod mladih, a o sprezi poljoprivrednih aktivnosti i zaštite okoliša ne postoji dovoljna svijest. Zbog malih posjeda koji nemaju mogućnost proširenja, primarno zapošljavanje u poljoprivredi je nemoguće. Prehrambeni suverenitet cijele Primorsko-goranske županije neostvariv je na vlastitoj resursnoj osnovi ukoliko poljoprivrednici ne vide prilike u maloj *boutique* proizvodnji s ekološki odgovornim i održivim metodama, a zajednice ne počnu kreirati svoje prehrambene i poljoprivredne sustave koji u središte stavljaju potrebe i prava onih koji proizvode, distribuiraju i koriste hranu, a ne zahtjeve posrednika. Na LAG području ističu se posebice inicijative grupa solidarne razmjene i Udruge "Zeleni Kastav" s više od 140 organiziranih sajмова malih proizvođača iz cijele RH.

Potrebno je podignuti svijest o nužnosti bavljenja poljoprivrednom proizvodnjom u okviru **koncepta agroekologije** koja uključuje društvene, kulturne i političke principe, a zagovara i okuplja održive modele proizvodnje hrane koji su povezani s lokalnom kulturom i identitetima te ekosustavima uvažavajući svačiju specifičnost i posebnost kroz isticanje važnosti povezivanja i umrežavanja. Za očuvanje radnih mjesta u ruralnim prostorima kroz tradicijsku poljoprivredu prilika leži u daljnjem istraživanju, zaštiti, popularizaciji i aktivnom uzgoju autohtonih sorti, začinskog i aromatičnog bilja, ali i u stočarstvu i specijalnom stočarstvu, maslinarstvu, vinogradarstvu i pčelarstvu. Šumski potencijali nedovoljno su iskorišteni i gospodarenje šumama rijetko je izvor zapošljavanja. Potrebno je povećati zastupljenost lokalnih proizvođača na direktnom tržištu prodaje kroz formalne i neformalne modele društvene i ekonomske suradnje, te osvijestiti da integrirani turizam nije mogućeg bez barem parcijalne lokalne opskrbe. Turizam omogućuje promociju i prodaju lokalnih poljoprivrednih proizvoda, kratke opskrbne lance te doprinosi razvoju kvalitete i inovativnosti. Turizam je

važan i radi diverzifikacije poljoprivrede jer omogućuje razvoj čitavog niza uslužnih djelatnosti, usluga i proizvoda u sklopu poljoprivrednih gospodarstava. S time su povezane mogućnosti oživljavanja i očuvanja tradicijskih vrijednosti sela (arhitekture i krajobraza, starih zanata, običaja). Za daljnji razvoj poljoprivrede i turizma te s njima povezanim djelatnostima ključno je razvijati identitet i prepoznatljivost područja LAG-a, posebice zaleđa koje kontinuirano zaostaje.

Za ostvarivanje napredaka u svim sferama ljudskog djelovanja, a u odnosu na zaštićenu prirodu i okoliš, gospodarske djelatnosti, društvene izazove i dostupnost usluga za stanovništvo, prilike su razvidne u primjeni **koncepta Pametnih sela**, koji kapitalizira ljudske i prirodne resurse. Svrha implementacije projekata u okviru ovog koncepta jest rješavanje problema i odgovaranje na potrebe zajednice na okolišno, ekonomski i društveno održiv način koristeći alate i tehnologije Digitalne revolucije.

Javna vlast nije dovoljno agilna aparat koji može odgovoriti na potrebe i izazove zajednice pa je potrebno povezivati sva tri sektora i sve interesne skupine. Potrebno je zajedničkim snagama efikasno, razmjenjujući resurse, potrebe i kapacitete stvoriti holističke odgovore. **Suradnja se nameće kao ključna u stvaranju društvenih inovacija.** Potrebno je potaknuti multisektorsko umrežavanje na svim razinama. Združene aktivnosti nisu ograničene samo na financiranje već i na objedinjavanje znanja i iskustava u dizajniranju integriranih i učinkovitih rješenja. Kako bi ovakve mreže bile značajne potrebno je okupiti relevantne dionike iz zajednice iz javne vlasti, civilnog sektora, poduzetništva, ali i iz znanstvene zajednice. Multisektorskom mrežom potrebno je upravljati kako bi se postigao lokalni dijalog, generirao kolektivni doprinos zajednici i osigurala sinergija među inicijativama i projektima. Temelj svake održive mreže (ili partnerstva) je uključivanje privatnog sektora jer upravo gospodarski interes je naj snažniji pokretač u kojem su objedinjeni imovina, novac i proizvodi i usluge. Profitabilnost osigurava održivost projekata i inicijativa. U sprezi sa neprofitnim organizacijama upravo kroz ovakva partnerstva moguće je osigurati i društvenu odgovornost.

U nastavku se donosi SWOT analiza koja je rezultat konzultacijskih procesa s dionicima:

Tablica 24: SWOT analiza LAG-a

SNAGE	SLABOSTI
<p><u>Opće i zemljopisne značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Odličan geostrateški položaj područja i postojanje glavnih prometnih pravaca povezanih s ostatkom RH i Pan europskim koridorima, - Postojanje pograničnog područja sa Slovenijom i Italijom, - Blizina urbanih središta, - Značajna zaštićena prirodna i ostala kulturna i arhitektonska baština, - Visok stupanj očuvanosti prirode i okoliša, - Bogata biološka raznolikost i ljepota krajobraza, - Dva područja zaštićene prirode u NATURA 2000: Učka i kanjon Rječine, <p><u>Komunalna i društvena infrastruktura</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Širokopojasni internet dostupan je na gotovo cijelom LAG području. <p><u>Demografske i društvene značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zdravstvena zaštita, - Postojanje visokoškolske ustanove za kadrove u turizmu i srednje ugostiteljske škole, te centra kompetencija, - Iskustvo u provedbi EU projekata, - Dobro razvijen civilni sektor, 	<p><u>Opće i zemljopisne značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neravnomjerna naseljenost na području LAG-a i visoka gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima područja LAG-a, - Slaba okomita prometna povezanost unutar područja LAG-a, - Nepovoljna poljoprivredna politika Republike Hrvatske i Europske unije za ruralna područja koja ne ovise o agraru, - Teški uvjeti gospodarenja na krškim terenima, - Kraško područje, <p><u>Komunalna i društvena infrastruktura</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neadekvatna komunalna infrastruktura u zaleđu, - Neadekvatna infrastruktura, odvodnja i navodnjavanje, - Premali kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju (vrtići, škole), - Nedostatak prostora za brigu o bolesnima i nemoćnima i usluga za treću dob, <p><u>Demografske i društvene značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno obrazovana radna snaga, - Nepovoljna demografska struktura i kretanja,

<ul style="list-style-type: none"> - Tradicija kulture i običaja, - Područje visoke kvalitete života na temelju kvalitetnog okoliša, povoljnih klimatskih uvjeta i prirodnih resursa, - Otvorenost područja LAG-a za međužupanijsku, međuregionalnu, prekograničnu i međunarodnu suradnju, <p><u>Gospodarske značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Trgovina na veliko i malo, - Velika tradicija obrtništva i poduzetništva, - Blizina turističkih središta i emitivnog tržišta, - Razvijen turizam u priobalju i postojanje selektivnih oblika turizma, - Dobra turistička ponuda kroz kvalitetnu gastro ponudu, bogat kulturni program i povijesno nasljeđe, - Pružanje usluga smještaja, priprema i usluživanje hrane – ugostiteljstvo, - Razvijene male poslovne zone. 	<p><u>Gospodarske značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neorganizirano tržište poljoprivrednim proizvodima i nedostatak prodajnih kanala za prodaju poljoprivrednih proizvoda, - Neobrađena, usitnjena i raspršena poljoprivredna zemljišta, - Nekonkurentnost poljoprivrednih proizvoda, - Kontinuirano zaostajanje ruralnog područja (zaleđe Opatije, zaleđe Matulja, Klana, Jelenje) - Nedovoljna uključenost prirodne i kulturne baštine u turističkoj ponudi, posebice u zaleđu, - Nedovoljna razvijenost i atraktivnost turističkih proizvoda u zaleđu, - Mikro i mala gospodarstva koja ne mogu podržati zapošljavanje, - Nedovoljni kapaciteti turističkog smještaja i sadržaja u zaleđu, - Nedovoljan broj aktivnih OPG-ova - Neprepoznatljivost turističke pod-destinacije LAG-a, - Slaba povezanost i umreženost lokalnih proizvođača i ponuđača usluga što rezultira nedovoljnom zastupljenošću lokalnih proizvoda u ukupnoj turističkoj ponudi područja, - Visoka starost nositelja poljoprivrednih gospodarstava.
PRILIKE	PRIJETNJE
<p><u>Opće i zemljopisne značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ravnomjerni ruralni razvoj cijelog područja u okviru koncepta Pametnih sela, - Očuvanje i zaštita prirodne, tradicijske i kulturne baštine, - Zaštita tradicionalnih krajobraznih elemenata i zelene infrastrukture, <p><u>Demografske i društvene značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Obrazovanje, kultura i sport, - Kreativne industrije, - Razvoj selektivnih vrsta turizma i agroturizma u zaleđu s različitim sadržajem i uslugama, - Stvaranje mreže LAG-ova i suradnje (nacionalne, prekogranične, transnacionalne), - Mogućnost dobivanja sredstva iz raznih fondova EU, <p><u>Gospodarske značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticanje unapređenja razvoja poduzetništva i poljoprivrede, - Razvoj male <i>boutique</i> proizvodnje i biogospodarstva u sektorima voćarstva, povrtlarstva, vinogradarstva, stočarstva, maslinarstva i pčelarstva, te šumarstva - Uzgoj začinskog i ljekovitog bilja, - Uzgoj i zaštita autohtonih sorti - lovranski marun, lovranske trešnje, brsečki česan, broskva, brgujski kapuz, autohtone sorte vinove loze, - Potpora povezivanju malih poljoprivrednih proizvođača kroz projekte, - Razvoj brendova, autohtonih poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda, - Jačanje konkurentnosti i razvoj orijentiran povećanju proizvodnje, 	<p><u>Opće i zemljopisne značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak povoljne klime za razvoj poljoprivrednih djelatnosti i aktiviranje neobrađenih zemljišta, - Nedovoljna motiviranost za bavljenje poljoprivredom, - Ograničen pristup sredstvima za financiranje zbog visokog indeksa razvijenosti JLS, - Nedostatna sredstva za predfinanciranje OCD, - Loša radna etika i nedostatak radne snage, - Nemogućnost ili kašnjenje u naplati za izdane robe/usluge, - Neučinkovita državna i javna administracija, - Klimatske promjene, - Prevelika urbaniziranost i izgradnja, <p><u>Demografske i društvene značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zamiranje tradicije i starih običaja, - Nedostatak svijesti, motiva i navika stanovništva o potrebi odvajanja otpada, - Starenje stanovništva i napuštanje ruralnog prostora od strane mladih, <p><u>Komunalna i društvena infrastruktura</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neadekvatna komunalna infrastruktura na dislociranim područjima LAG-a, - Opskrba vodom i uklanjanje otpadnih voda, - Gospodarenje otpadom, - Daljnja degradacija infrastrukture i resursa radi nedostatka ciljanih investicija i neučinkovitog upravljanja, <p><u>Gospodarske značajke</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Problemi s divljači i prijetnje od invazivnih biljnih vrsta,

<ul style="list-style-type: none"> - Jačanje poduzetničke infrastrukture i poticaji za ulazak u poslovne zone, - Stvaranje jedinstvene ponude proizvoda i usluga za turizam i druge sektore, - Mogućnosti razvoja poljoprivrednih i nepoljoprivrednih aktivnosti, - Tržište iz okolnih turističkih mjesta, - Korištenje obnovljivih izvora energije, - Stvaranje povoljnog okruženja za smanjenje nezaposlenosti putem poticanja mladih, žena, mladih obitelji i sl., - Umrežavanje i suradnje s potpornim razvojnim agencijama, HUB-ovima, inkubatorima, obrazovnim institucijama i sl. na razini PGŽ i šire, - Kapitalne investicije u narednom razdoblju u PGŽ pružaju nova radna mjesta i mogućnosti ekonomske suradnje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nesređeni imovinsko-pravni odnosi nad zemljištem, - Nedostatna svijest o mogućnostima iskorištavanja postojeće kulturne infrastrukture i prirodne baštine u turističkim proizvodima, - Nedovoljno iskorištavanje kišnice za poljoprivredu, - Nestajanje obrta i samostalnih djelatnosti te starih zanata, - Pretežitost masovnog turizma, - Nedovoljna svijest o nužnosti udruživanja za nastup na tržištu, - Nedovoljna svijest o nužnosti registracije PG.
--	--

5. OPĆI CILJEVI, SPECIFIČNI CILJEVI I INTERVENCIJE LRS

5.1. Prikaz potreba LAG područja

Prioritetne razvojne potrebe područja LAG-a "Terra liburna", kao i opći i specifični ciljevi i intervencije su rezultat konzultacijskog procesa sa širokim rasponom lokalnih razvojnih dionika, inputa Partnerskog odbora za izradu LRS-a, provedenih anketa i održanih radionica Ministarstava poljoprivrede, Agencije za plaćanja u poljoprivredi ribarstvu i ruralnom razvoju, LEADER mreže Hrvatske i Hrvatske mreže za ruralni razvoj. Tijekom izrade LRS LAG je istaknuo one razvojne potrebe (P1. - 5.) čijem rješavanju može mjerljivo doprinijeti u okviru provedbe intervencije LEADER SP ZPP-a 2023.-2027.

P1: Povećati produktivnost, otpornost i konkurentnost u poljoprivredi uz inovativne tehnologije i povećati dodanu vrijednost poljoprivredne proizvodnje

Područje LAG-a nema mnogo obradivog poljoprivrednog zemljišta, a više od polovice poljoprivrednih gospodarstava ekonomskom je veličinom u rangu samoopskrbnih poljoprivrednih gospodarstava (SOPG) ili pak s ekonomskom veličinom (EVPG) 0 EUR. Kako bi se podigli prihodi od poljoprivrede potrebno je potaknuti proizvodnju visokodohodovnih kultura, te primarnih proizvoda koji su proizvodna osnova za daljnji rast i jačanje proizvoda s oznakom izvornosti i zaštićenog zemljopisnog porijekla. Mehanizacija na gospodarstvima je nedostatna i zastarjela, te nerijetko neprilagođena potrebama terena, a načini obrade zemlje neadekvatni današnjim uvjetima. Poljoprivrednu proizvodnju karakteriziraju sporo i nedostatno usvajanje i korištenje poboljšanih i novih metoda proizvodnje i prerade, novih tehnologija, osobito onih koje omogućuje digitalna i zelena tranzicija. Radi starenja stanovništva, manje zainteresiranosti mladih za poljoprivredu kao i uspješnog razvoja ruralnog turizma, posebno potražnje za lokalnim kvalitetnim proizvodima, nužna su ulaganja u poljoprivredna gospodarstva za podizanje konkurentnosti i održivosti u poljoprivredi i preradi, za porast i inoviranje proizvodnje i proizvoda. Potrebna su ulaganja u znanje i opremu za uvođenje suvremenih proizvodnih procesa, opremu za poboljšanje i proširenje proizvodnje i prerade, oprema i usluge za uvođenje digitalizacije (praćenje, nadzor, zaštita biljaka i organizacije poslovnih procesa), kao i ulaganja za održivo korištenje resursa (vode za navodnjavanje, održivi izvori energije). Potrebna su i ulaganja za podizanje kvalitete, inoviranje i stvaranja novih proizvoda visoke dodane vrijednosti, posebice u okviru koncepta kružne ekonomije i biogospodarstva i valorizirajući autohtone sorte. Potrebno je ulagati u objekte, partnerstva i digitalna rješenja za direktnu prodaju, te razvijati prostore za prezentaciju i kušanje proizvoda, ali i uložiti dodatna sredstva u promociju, ambalažiranje i etiketiranje. Sva ulaganja trebaju ujedno doprinijeti i boljem očuvanju okoliša i zaštiti prirode, povećanju korištenje energije iz obnovljivih

izvora u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi i jačanju energetske učinkovitost, te obnoviti i valorizirati mozaičnost tipičnog agrarnog krajobraza i povezanu zelenu infrastrukturu. Posebne napore potrebno je uložiti u zadržavanje mladih u poljoprivredi i povezanim djelatnostima i njihovo motiviranje na bavljenje poljoprivredom, kao i na generacijsku obnovu PG-a.

P2: Stvoriti uvjete za održiv i inovativan ruralni turizam povezan s kulturnom i prirodnom razvojom resursnom osnovom i podići prepoznatljivost turističke ponude

Područje LAG-a, posebice Opatijska rivijera, bilježi značajne turističke rezultate, ali i zaleđe kontinuirano jača temeljem velikog potencijala za razvoj cjelogodišnjih oblika selektivnog turizma. Lokalna gastronomija je jedan od najznačajnijih motivacija za posjet gostiju, vrlo je razvijena i rafinirana, te se odlikuje vrlo visokim standardima što potvrđuju brojne nagrade, priznanja ugostiteljima i članstva u renomiranim gastronomski udruženjima svjetskog značaja, međutim lokalni autohtoni i zaštićeni prehrambeni proizvodi nisu dostupni u lokalnom lancu vrijednosti. Smještajni kapaciteti su izrazito razvijeni, međutim u zaleđu su nedostatni. Potrebno je izgraditi i osuvremeniti turističku infrastrukturu izvan glavnih turističkih tokova, razviti dodatno smještajne kapacitete, povezati lokalne dionike za pružanje integriranih turističkih proizvoda, uložiti u promociju područja, usluga i proizvoda, a razvoj ruralnog turizma temeljiti na prirodnim resursima, kulturno povijesnoj baštini, sportskoj rekreaciji, lokalnoj gastronomiji i prodaji proizvoda na kućnom pragu. Također je potrebno sve lokalne dionike uključene u pružanje usluga za turizam dodatno educirati o podizanju kvalitete svojih usluga, trendovima u turizmu i načinima prilagodbe zahtjevima emitivnih tržišta, te potaknuti međusektorsko i međuteritorijalno povezivanje za jačanje ponude. Potrebno je podignuti prepoznatljivost područja putem različitih promotivnih kanala i potaknuti osnivanje formalnih i neformalnih partnerstava i mreža za zajedničko izvođenje kompleksnih turističkih proizvoda.

P3: Unaprijediti infrastrukturu u ruralnim područjima, pružiti podršku zajednici za korištenje obnovljivih izvora energije i razviti temeljne usluge nužne za zadržavanje stanovnika na LAG području

Društvena i komunalna infrastruktura u udaljenim područjima ključna su razvojna potreba koja je, uz razvoj diverzificiranog gospodarstva, temeljni preduvjet za zadržavanje stanovnika na LAG području. Otežana je dostupnost raznim uslugama, pa je potrebno razvijati nova inovativna poslovna, tehnološka i društvena rješenja kako bi se olakšao pristup uslugama svim stanovnicima LAG područja. Također je potrebno pružiti podršku jačem korištenju OIE za cijelu zajednicu u borbi protiv energetske siromaštva. Društvena infrastruktura i ulaganja u opremanje posebno je važno u području predškolskog i školskog odgoja, zdravstva, društvene uključenosti, sporta i rekreacije, ali i za daljnji razvitak civilnog sektora. Unapređenje uvjeta za život stanovništva važno je i radi smanjivane iseljavanja mladih i naseljavanja mladih obrazovanih obitelji. Jačanje civilnog društva važno je zbog doprinosa poboljšanju kvalitete života malim zajednicama i očuvanju njihovog identiteta i društvenih vrijednosti, te preduvjet za očuvanje prirodnih i kulturnih resursa. Potrebno je povezati ulaganja u malu infrastrukturu s organiziranjem i provedbom osnovnih usluga za stanovništvo npr. za pružanje osobnih usluga u izoliranim naseljima primjenom integriranih mikrotransportnih i paratranzitivnih rješenja u sprezi s korištenjem OIE, za administrativne usluge putem digitalnih platformi, za rad udruga koje se bave socijalnim radom i sl. Ove potrebe treba povezati s drugim i onda sinergijskim djelovanje kroz grupe projekata doprinijeti ukupnom poboljšanju kvalitete življenja stanovništva i socijalnoj koheziji, a pritom koristeći digitalne alate, moderne tehnologije i inovativne pristupe.

P4: Valorizirati, očuvati i održivo koristiti kulturnu i prirodnu baštinu, te očuvati bioraznolikost i podignuti svijest o borbi protiv klimatskih promjena

Nedovoljno je prepoznata i korištena kulturna baština na području LAG-a, a zaštićena nematerijalna baština ne promovira se i ne njeguje u dovoljnoj mjeri, što je prijetnja za njezin opstanak i ukupan identitet područja. Zaštićena prirodna baština trpi značajne prijetnje zbog klimatskih promjena i djelovanja čovjeka, te se ugrožavaju sposobnosti prirode za pružanje usluga ekosustava. Zbog stanja okoliša i djelovanja čovjeka, bioraznolikost je ugrožena i potrebno je značajno pridonositi njezinu očuvanju kroz aktivnosti podizanja svijesti lokalnog stanovništva i posjetitelja, male akcije na lokalnoj

razini, istraživanje i sl. Potrebno je unaprijediti očuvanje zaštićenih dijelova prirode i nadzor nad njima, kao i svih drugih vrijednih prirodnih osobitosti na čitavom području LAG-a, te valorizirati i interpretirati kulturnu i prirodnu baštinu, osobito primjenom suvremenih digitalnih tehnologija. Također je potrebno osigurati održavanje mozaičnosti krajobraznih obilježja, tradicijskih krajobraza i tradicijske gradnje. Ujedno je potrebno jačati umreženost, suradnju i partnerstva za zadovoljavanje ove potrebe, te sinergijski i međusektorski planirati aktivnosti i projekte, a aktivnosti usmjeriti i na podizanje svijesti o klimatskim promjenama i borbi protiv njih.

P5: Unaprijediti sektorske i međusektorske suradnje, poticati sudjelovanje zajednice za lokalni razvoj i olakšati pristup prijenosu znanja i vještina za razvoj društvenih inovacija, jačanje socijalne inkluzije i teritorijalne kohezije

Da bi se omogućio učinkovitiji integrativni razvoj čitavog područja potrebni su zahvati na povećanju suradnje i povezanosti unutar čitavog LAG područja, na poboljšanju svih oblika gospodarske i društvene komunikacije i jačanju ruralno-urbanih gospodarskih i društvenih veza. Od ključne je važnosti povezanost i suradnju svih dijelova i svih vrsta razvojnih dionika LAG-a (unutar istih razvojnih interesnih skupina te između njih, inkluzije svih razvojnih skupina – mladih, starijih i drugih osjetljivih skupina i sl.). Posebno korištenjem partnerstva i inovativnih modela ekonomsko-društvene suradnje (društvenih inovacija) te suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija (informacijsko-komunikacijske platforme, baze podataka, pametni sustavi za automatizaciju upravljanja i dr.) za jačanje umrežavanja, suradnje, osnaživanje zajedništva u svrhu smanjenja društvenih nejednakosti, razvoju kratkih opskrbnih lanaca koji povezuju poljoprivredne proizvođače i potrošače, razvoja identiteta i vidljivosti. Putem partnerstava i projektnih konzorcija lokalni razvojni dionici potrebno je da doprinesu odabranim specifičnim ciljevima ZPP, za što je neophodno olakšati pristup prijenosu znanja i vještina u svim sektorima, kao i znanjima o razvoju i implementaciji projekata i upravljanju projektnim ciklusom, jačanjem kadrova u svim interesnim skupinama i povećanju zapošljivosti lokalnog stanovništva u procesu gospodarske, zelene i digitalne tranzicije.

Tablica 13: Potrebe LAG područja

Naziv potrebe	Opis potrebe	Naziv općeg cilja LRS kojim se ispunjava potreba	Naziv specifičnog cilja LRS kojim se ispunjava potreba
P1: Povećati produktivnost, otpornost i konkurentnost u poljoprivredi uz inovativne tehnologije i povećati dodanu vrijednost poljoprivredne proizvodnje	Poboljšati metode proizvodnje i prerade usvajanjem novih tehnologija, osobito onih koje omogućuje digitalna i zelena tranzicija, ulagati u visoko dohodovne i autohtone kulture i diverzifikaciju proizvodnje, ulagati u podizanje kvalitete, inoviranje i stvaranja novih proizvoda visoke dodane vrijednosti posebice u okviru koncepta kružne ekonomije i temeljenih na biogospodarstvu, doprinijeti boljem očuvanju okoliša i zaštiti prirode i bioraznolikosti te motiviranju mladih za poljoprivredu, poboljšati prakse koje doprinose prilagodbi i ublažavanju klimatskih promjena, potaknuti zaštitu i obnovu zelene infrastrukture, potaknuti korištenje OIE i energetske učinkovitost.	OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga
P2: Stvoriti uvjete za održiv i inovativan ruralni turizam povezan s kulturnom i prirodnom	Izgraditi i osuvremeniti turističku infrastrukturu izvan glavnih turističkih tokova, smještajne kapacitete u manje turistički razvijenim područjima, povezati lokalne dionike za pružanje integriranih turističkih proizvoda, uložiti u promociju, a razvoj ruralnog turizma	OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih

razvojn ^o resursnom osnovom i podići prepoznatljivost turističke ponude	temeljiti na prirodnim resursima, kulturno povijesnoj baštini, sportskoj rekreaciji, lokalnoj gastronomiji, prodaji proizvoda na kućnom pragu.		lokalnih proizvoda i usluga
		OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja
P3: Unaprijediti infrastrukturu u ruralnim područjima i razviti temeljne usluge nužne za zadržavanje stanovnika na LAG području	Razviti, unaprijediti i izgraditi društvenu i komunalnu infrastrukturu, ulagati u opremanje, izgradnju i rekonstrukciju objekata za predškolski i školski odgoj, zdravstvo, prostore društvenog sudjelovanja i društvene uključenosti, sporta i rekreacije, pružiti podršku razvitku civilnog sektora, očuvati identitet i društvene vrijednosti, pružiti podršku za razvoj platformi za korištenje OIE i razvoj paratranzitnih rješenja.	OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja
P4: Valorizirati, očuvati i održivo koristiti kulturnu i prirodnu baštinu, te očuvati bioraznolikost i podignuti svijest o borbi protiv klimatskih promjena	Valorizirati, održivo koristiti, interpretirati, promovirati i zaštititi nematerijalnu i materijalnu kulturno-povijesnu baštinu i prirodne osobitosti područja primjenom suvremenih digitalnih tehnologija; podizati svijest o zaštićenoj prirodi, načinima borbe protiv klimatskih promjena i zaštititi bioraznolikost; unaprijediti očuvanje zaštićenih dijelova prirode i nadzor nad njima; osigurati održavanje tradicijskih krajobrazza i gradnje; jačati umreženost, suradnju i partnerstva.	OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga
		OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja
P5: Unaprijediti sektorske i međusektorske suradnje, poticati sudjelovanje zajednice za lokalni razvoj i olakšati pristup prijenosu znanja i vještina za razvoj društvenih inovacija i jačanje socijalne i teritorijalne kohezije	Poboljšati sve oblike gospodarske i društvene suradnje svih razvojnih dionika LAG-a i jačati ruralno-urbane veze; jačati integraciju marginaliziranih i ugroženih socijalnih skupina za smanjenje društvenih nejednakosti; razviti krute opskrbe lance; olakšati pristup prijenosu znanja i vještina i povećati zapošljivost lokalnog stanovništva u procesu gospodarske i "zelene" i digitalne tranzicije.	OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja

5.2. Opis općih i specifičnih ciljeva LRS

Općim i specifičnim razvojnim ciljevima (OC i SC) LAG-a "Terra liburna" želi doprinijeti postizanju Specifičnog cilja 8 SP ZPP-a: „Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne

ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo“ te doprinijeti postizanju Općeg cilja 3 ZPP-a: „Jačanje socioekonomske strukture ruralnih područja“ kao i cilju 5. Kohezijske politike EU: „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“

OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva

Općim ciljem 1. izravno se doprinosi ispunjavanju detektiranih potreba P1, P2 i P5, te ključnoj horizontalnoj razvojnoj politici za ruralna područja Europske unije – **Dugoročnoj viziji za ruralna područja**. Ostvarenjem cilja daje se direktan doprinos dvama od četiri stupa djelovanja iz **Akcijskog plana za ruralna područja**, koji je dio Dugoročne vizije:

- **Otporna ruralna područja** - očuvanje prirodnih resursa, obnova krajolikâ, te ekologizacija poljoprivrednih aktivnosti i lanaca opskrbe učinit će ruralna područja otpornijima na klimatske promjene, prirodne opasnosti i gospodarske krize, te se na taj način nude i rješenja za ugljičnu neutralnost, a kako bi se postigao ovaj cilj potiče se korištenje alata za zelenu i digitalnu tranziciju.
- **Prosperitetna ruralna područja** - ruralna područja mogu postati prosperitetnija diversifikacijom gospodarskih djelatnosti na nove sektore i povećanjem dodane vrijednosti u poljoprivredi i poljoprivredno-prehrambenim djelatnostima te u seoskom turizmu, što će pozitivno utjecati na zapošljavanje i zadržavanje radnih mjesta, ali i na zadržavanje stanovništva u ruralnom prostoru.

SC1: Razvoj konkurentne i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga

Ovim specifičnim ciljem LAG želi postići socioekonomsku održivost ukupnog područja, s naglaskom na ključne razvojne sektore poljoprivredu (proizvodnju i preradu) te turizam, kao i djelatnostima koje su sa njima povezane, ali i drugim djelatnostima koje na području sve više postaju deficitarne, posebno one koje su vezane uz poduzetničku tradiciju. Jačanjem konkurentnosti te povećanjem dodane vrijednosti proizvoda i usluga, zasnovanih na identitetnim značajkama i prepoznatljivosti LAG želi postići jačanje ukupne poduzetničke klime. Ciljem se želi postići i jačanje identiteta područja kroz gospodarski razvoj uz očuvanje prirodnih resursa i smanjenje utjecaja klimatskih promjena te jačanje kapaciteta dionika za mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja, posebno osoba iz osjetljivih skupina društva.

OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice

Općim ciljem 2. izravno se doprinosi ispunjavanju detektiranih potreba P2, P3, P4 i P5, te ključnoj horizontalnoj razvojnoj politici za ruralna područja Europske unije – **Dugoročnoj viziji za ruralna područja**. Ostvarenjem cilja daje se direktan doprinos trima od četiri stupa djelovanja iz **Akcijskog plana za ruralna područja**, koji je dio Dugoročne vizije:

- **Otporna ruralna područja** - doprinos ovom stupu djelovanja razvidan je posebice u kontekstu očuvanja vrijednosti okoliša kao resursne baze za razvoj održivih gospodarskih djelatnosti i povećanje životnog standarda lokalne zajednice. U okviru ovog cilja prepoznata je važnost ruralnih područja u zelenoj tranziciji kao skupine alata koji mogu zajamčiti i višu razinu socijalne otpornosti.
- **Povezana ruralna područja** - otpornost i prosperitetnost područja zavisna su od stupnja unutarnje kohezije u socijalnom, prometnom, kulturnom i gospodarskom smislu, ali i od ruralno-urbana povezanosti.

- **Jača ruralna područja** - s ciljem stvaranja osnaženih i dinamičnih lokalnih zajednica, potrebno je omogućiti aktivno sudjelovanje širokog raspona dionika i stvaranje jakih lokalnih mreža kao temelj za razvoj povjerenja u zajednici i stvaranje društvenih inovacija.

SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja

Očuvana kulturna i prirodna baština kao i razvijena komunalna i društvena infrastruktura za rad i život, trebaju omogućiti inkluziju svih društvenih skupina, jačanje opće poduzetničke klime i potporu inovativnim mogućnostima revitalizacije lokalne zajednice. To su ključni preduvjeti za smanjivanje depopulacije i privlačenje novih stanovnika, ali i posjetitelja područja. Ovim ciljem želi se doprinijeti održivom razvoju cjelokupnog prostora u sinergiji s endogenim ljudskim potencijalom putem međugeneracijske i međusektorske suradnje, te doprinijeti koheziji lokalne zajednice i težiti ostvarenju Dugoročne vizije razvoja ruralnih područja Europe, posebice oslanjajući se na inovativni koncept Pametnog sela.

Tablica 14: Opći i specifični ciljevi LRS

Naziv općeg cilja	Kratki opis općeg cilja	Naziv specifičnog cilja	Kratki opis specifičnog cilja
OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	Ostvarenje cilja treba posebno doprinijeti osnaživanju, povezivanju te otpornom i prosperitetnom razvoju ruralnih zajednica i na održiv način odgovoriti na razvojne potrebe i dugoročne izazove s kojima se ona suočavaju.	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga	Cilj je jačanje razvoja poljoprivrednih gospodarstava, a posebno onih koji kroz diversifikaciju i povećanje dodane vrijednosti u poljoprivredi i preradi te ruralnom turizmu doprinose prepoznatljivosti čitavog područja.
OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	Cilj je doprinijeti održivom korištenju razvojnih resursa u sinergiji sa aktivnim ljudskim potencijalom putem međugeneracijske i međusektorske suradnje i omogućiti povećanje otpornosti ruralnih zajednica i područja.	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja	Cilj je postići povećanje povezivosti čitavog područja u svakom smislu, poboljšanje dostupnosti usluga i razvoj društvenih inovacija radi jačanja ruralnih zajednica za opću dobrobit svih stanovnika i posjetitelja područja.

5.3. Opis intervencija LRS uključujući projekte suradnje

Intervencije su izrađene sukladno detektiranim potrebama područja, te zaprimljenim projektnim idejama dionika i provedenim konzultacijama s dionicima.

Napomena: Sve navedeno u okviru intervencija podložno je dodatnim izmjenama i dopunama tijekom provedbe LRS sukladno konzultacijama s lokalnim razvojnim dionicima te dodatnim uputama/smjernicama nadležnog Upravljačkog i Provedbenog tijela.

Tablica 15: Intervencije u LRS

Opći cilj LRS	Specifični cilj LRS	Potreba	Intervencija
OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga	P1: Povećati produktivnost, otpornost i konkurentnost u poljoprivredi uz inovativne tehnologije i povećati dodanu vrijednost poljoprivredne proizvodnje	INT 1.1 Povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i razvoj prepoznatljivih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda
		P2: Stvoriti uvjete za održiv i inovativan ruralni turizam povezan s kulturnom i prirodnom razvojnom resursnom osnovom i podići prepoznatljivost turističke ponude	INT 1.2 Razvoj inovativnog i održivog gospodarstva temeljenog na lokalnoj resursnoj osnovi
		P4: Valorizirati, očuvati i održivo koristiti kulturnu i prirodnu baštinu, te očuvati bioraznolikost i podignuti svijest o borbi protiv klimatskih promjena	
OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja	P2: Stvoriti uvjete za održiv i inovativan ruralni turizam povezan s kulturnom i prirodnom razvojnom resursnom osnovom i podići prepoznatljivost turističke ponude	INT 2.1 Pametna sela i gradovi - ulaganja u malu infrastrukturu i razvoj usluga za lokalnu zajednicu
			INT 2.2. Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice
		P3: Unaprijediti infrastrukturu u ruralnim područjima i razviti temeljne usluge nužne za zadržavanje stanovnika na LAG području	INT 2.1 Pametna sela i gradovi - ulaganja u malu infrastrukturu i razvoj usluga za lokalnu zajednicu
			INT 2.2. Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice
		P4: Valorizirati, očuvati i održivo koristiti kulturnu i prirodnu baštinu, te očuvati bioraznolikost i podignuti svijest o borbi protiv klimatskih promjena	INT 2.1 Pametna sela i gradovi - ulaganja u malu infrastrukturu i razvoj usluga za lokalnu zajednicu
INT 2.2. Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice			
P5: Unaprijediti sektorske i međusektorske suradnje, poticati sudjelovanje zajednice za lokalni razvoj i olakšati pristup prijenosu znanja i vještina za razvoj društvenih inovacija i jačanje socijalne i teritorijalne kohezije	INT 2.2. Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice		

Planirane teme projekata suradnje razvijene su u konzultaciji s lokalnim dionicima, opisanim potrebama područja i iskazanim interesom ranijih projektnih partnera iz razdoblja 2014.-2020. (2021.-2022.). U svojstvu glavnog partnera u dosad provedenim projektima LAG „Terra liburna“ stekao je visoke kompetencije u upravljanju ovakvim projektima, a broj uključenih međuteritorijalnih dionika pojačao je stvarne gospodarske i društvene suradnje, te dodano razvio društveni kapital svih uključenih partnera, pa su se projekti suradnje pokazali kao idealan alat za promociju LEADER pristupa.

Tablica 16: Projekti suradnje

Vrsta projekta suradnje	Područje interesa projekta suradnje	Očekivani rezultat provedbe projekta suradnje	Indikativni visina proračuna projekta suradnje (u odnosu na ukupni iznos alokacije koju će LAG ostvariti u razdoblju 2023.-2027.)
Međuteritorijalni	Turizam, gastronomija i tradicijska baština	Razvijeni novi ili ojačani postojeći turistički proizvodi; stvaranje umrežene ponude; promocija; prijenos znanja i iskustava	9%
	Pametna sela i razvoj ruralnih zajednica	Stjecanje znanja i razmjena iskustava o konceptu Pametnih sela; mala ulaganja u infrastrukturu i opremanje, prijenos znanja i modela za poboljšanje upravljanja i razvoj uključenih i održivih ruralnih zajednica	
	Krajobraz, zelena infrastruktura, klima i bioraznolikost	Razmjena iskustava, prijenos znanja i primjera dobre prakse o valorizaciji kulturnih krajobrazova, agrarnih krajobrazova, pastirske i poljoprivredne infrastrukture u sprezi s kulturom i tradicijskim običajima i zaštitom bioraznolikosti	

Zajedničke značajke za sve intervencije LAG-a u okviru LRS

Najviša ukupna vrijednost projekta (ili operacije) kojem će se pružiti potpora je do 300.000,00 EUR (bez PDV-a) dok je najviši iznos potpore po projektu koju LAG može dodijeliti do 200.000,00 EUR.

Zajednička načela kriterija kojima se postiže **prednost prilikom odabira projekata** (operacija) u okviru provedbe intervencija LAG-a zasnivaju se prvenstveno na doprinosu projekta (operacije) ključnim elementima **dodane vrijednosti LEADER-a** i to:

- povećanju/jačanju socijalnog (društvenog) kapitala u lokalnim zajednicama,
- poboljšanju lokalnog upravljanja te
- poboljšanju rezultata i učinaka politike za područje LAG-a u usporedbi s provedbom bez LEADER pristupa.

Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a koju LAG planira postići očitovati će se prvenstveno kroz potporu inovacijama (inovativnim pristupima) te poticanju sektorske i međusektorske suradnje (partnerski projekti), kao i jačem uključivanju osjetljivih društvenih skupina. Inovacija je horizontalna tema koja prožima cijeli LRS i provedbu LEADER-a u cjelini. Svrha LRS je stvoriti adekvatno okruženje koje će omogućiti potporu promicanju inovacija i inovativnih aktivnosti/projekata (operacija). Operacija odnosno projekt ima

inovativne značajke na lokalnoj razini ako rezultira uvođenjem nove aktivnosti ili novog proizvoda ili nove/inovativne metode ili usluge na lokalnoj razini (ukupno područje LAG-a). Treba naglasiti kako je doprinos inovativnim i pametnim rješenjima u selima ujedno i jedan od kriterija doprinosa provedbi koncepta Pametnih sela.

Osnovni elementi primjene inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu sukladno članku 31. stavku 2. (d) Uredbe (EU) br. 2021/1060. za potrebe primjene u kriterijima odabira projekata (operacija) temelje se na:

- projektnim partnerstvima koja donose međusektorsku ili sektorsku suradnju različitih dionika u iznalaženju rješenja za razvojne potrebe područja LAG-a (partnerski projekti);
- potporom društvenim (socijalnim) inovacijama koje dovode do novih proizvoda i usluga kojima se rješavaju potrebe opće zajednice područja LAG-a, poput:
 - novih metoda i pristupa prijenosu znanja iz područja promicanja poduzetništva i poduzetničke kulture, uključujući društveno poduzetništvo te partnerstva
 - inovativnih pristupa i modernih, zelenih, praksi u području zaštite okoliša i prirode kao i implementacije aktivnosti biogospodarstva (bioekonomije)
 - novih metoda i pristupa prijenosu znanja u području inovativne proizvodnje lokalne hrane i drugih lokalnih proizvoda, zelenih i digitalnih tehnologija, drugih aktivnosti područja, te u razvoju turizma
 - društvenih inovacija koje razvijaju nove oblike i načine inkluzije osjetljivih skupina društva
 - tehnoloških i ne-tehnoloških inovacija usmjerenih na nove tehnologije i metode koje omogućuju povećanje otpornosti na klimatske promjene, digitalizaciju i zelenu tranziciju.

U svrhu jačanja doprinosa dodanoj vrijednosti LEADER-a u elementu **poboljšanja rezultata i učinaka politike putem načela kriterija odabira** prednost će imati projekti (operacije) „zajedničkog korisnika“ te oni kojima se ostvaruje „zajednički interes“. **Zajedničkim korisnikom** u smislu provedbe intervencija LRS smatraju se gospodarska udruženja (zadruge, klasteri i dr.), organizacije civilnog društva ili javno-pravna tijela te pravne osobe (ustanove i/ili poduzeća u većinskom javnom vlasništvu). Zajedničkim korisnikom smatra se i provedba zajedničkih projekata, odnosno, ako se projekti (operacije) provode u sektorskom ili međusektorskom partnerstvu. Projekt odnosno operacija ima **Zajednički interes**, provodi li ga Zajednički korisnik i/ili ako je u kolektivnom interesu članova Zajedničkog korisnika i opće javnosti odnosno od dobiti za opću zajednicu. Takav projekt (operacija) treba biti više od zbroja pojedinačnih interesa članova Zajedničkog korisnika.

Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti svih projekata (operacija), uključujući i partnerske projekte (operacije) u okviru provedbe intervencija LAG-a su:

- biti usklađen sa ciljevima iz LRS
- biti usklađen sa jednim ili više specifičnih ciljeva SP ZPP navedenim u članku 6. stavku 1. i 2. Uredbe (EU) 2021/2115
- provoditi se na području LAG-a na kojem korisnik na LAG natječaju podnosi zahtjev za potporu
- ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000,00 EUR (bez PDV-a)
- biti usklađen sa pravilima državne potpore, ako je primjenjivo
- biti usklađen s EU i RH zakonodavstvom koje se odnosi na predmetni projekt

Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekta (operacije) se primjenjuju na sve projekte (operacija) za koje se podnosi Zahtjev za potporu, uključujući partnerske projekte (operacije).

Partnerskim projektom (operacijom) se smatra projekt u kojem više korisnika na LAG natječaju sudjeluje u provedbi projekta u jednoj LAG intervenciji uz ispunjenje sljedećih uvjeta: mora biti sklopljen Sporazum o suradnji između projektnih partnera; mora biti definiran glavni partner (nositelj projekta); moraju biti jasno definirane i razgraničene aktivnosti i zadaće između projektnih partnera; svi korisnici (partneri) moraju ispunjavati uvjete prihvatljivosti za LAG intervenciju za koju prijavljuju projekt.

Ciljani korisnici (projektni promotori) LRS su sve pravne i fizičke osobe privatnog prava te pravne osobe javnog prava, pri čemu su zajednički temeljni odnosno opći uvjeti prihvatljivosti svih korisnika (pojedinačnih i zajedničkih) sljedeći:

- imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a putem kojeg podnosi zahtjev za potporu, prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako odabrani LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116;
- imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu;
- ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima.

Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika na LAG natječaju se primjenjuju na sve korisnike na LAG natječaju koji podnose Zahtjev za potporu, uključujući partnerske projekte (operacije).

Intervencija LEADER u okviru SP ZPP-a 2023.-2027. prvenstveno se provodi na temelju članka 77. Uredbe (EU) br. 2021/2115 pod nazivom “Suradnja“, uključujući i članke 73., 74. te 75. navedene Uredbe. Sukladno članku 77. stavku 3. Uredbe (EU) br. 2021/2115, intenzitet potpore u LAG intervenciji može iznositi **najviše 100%** prihvatljivih troškova projekta odnosno mogu se pokriti svi troškovi povezani s projektom.

U slučaju kada LAG intervencija uključuje ulaganja u skladu s člankom 73. Uredbe (EU) 2021/2115, intenzitet potpore može iznositi **najviše 65%** prihvatljivih troškova projekta, a iznimno se može povećati u sljedećim slučajevima:

- a) **najviše 80%** kada je korisnik mladi poljoprivrednik⁴
- b) **najviše 85%** za ulaganja malih poljoprivrednih gospodarstava⁵
- c) **najviše 100%** za neproduktivna ulaganja⁶ i temeljne usluge i infrastrukturu u ruralnim područjima⁷.

⁴ **Mladi poljoprivrednik** je osoba starija od 18 i mlađa od 40 godina (do navršene 41 god.) u trenutku podnošenja Zahtjeva za potporu, koja posjeduje odgovarajuće vještine i znanje o poljoprivredi te po prvi puta uspostavlja poljoprivredno gospodarstvo ekonomske veličine od 10.000 EUR do 100.000 EUR na kojem ima status nositelja/odgovorne osobe ili je status nositelja/odgovorne osobe po prvi put stekla unutar 5 (pet) godina do dana podnošenja zahtjeva za potporu, a u slučaju trgovačkog društva je i odgovorna osoba isključivo ukoliko je vlasnik najmanje 50% temeljnog kapitala društva.

⁵ **Malo poljoprivredno gospodarstvo** predstavlja poljoprivredno gospodarstvo koje ima ekonomsku veličinu poljoprivrednog gospodarstva (EVPG) od 3.000 do 15.000 EUR-a SO

⁶ **Neproduktivna ulaganja** su ona ulaganja koja ne dovode do značajnog povećanja vrijednosti ili profitabilnosti korisnika odnosno koja ne ostvaruju značajan dohodak, prihod ili dobit, ali pri tome imaju pozitivan utjecaj na primjerice: socijalnu uključivost, pomoć ranjivim skupinama, edukaciju, prijenos znanja i vještina, jačanje teritorijalnog identiteta, očuvanje baštine, okoliš i klimu i sl.

⁷ Pod **temeljnom uslugom i infrastrukturom u ruralnim područjima** podrazumijeva se ulaganje koje kumulativno ispunjava sljedeće: podiže kvalitetu života u ruralnim područjima (kulturno-društvenu i/ili obrazovno-odgojnu i/ili sportsko-rekreativnu i/ili rekreacijsku i/ili turističku i/ili komunalnu i/ili zdravstvenu i/ili javnih usluga itd.), namijenjeno je javnoj upotrebi/korištenju, mora biti javno dostupno različitim pojedincima i interesnim skupinama, ne smije biti profitnog karaktera (operativni prihodi ne smiju biti veći od operativnih troškova), provodi se u naselju s najviše 25.000 stanovnika.

Tablica 17: Opis intervencija

Naziv i kod intervencije	1.1 Povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i razvoj prepoznatljivih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda
Područje obuhvata	Područje LAG-a
<p>Kratki opis intervencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS 	<p>Intervencija se temelji na SWOT analizi i potrebama LAG područja.</p> <p>Intervencija je usmjerena na poljoprivredna gospodarstva koja se bave primarnom poljoprivrednom proizvodnjom i/ili preradom poljoprivrednih proizvoda iz Priloga I. Ugovora sa EU. Svrha intervencije je podići konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava kroz ulaganja u modernizaciju, digitalizaciju i automatizaciju procesa proizvodnje i prerade kako bi se podigla kvaliteta njihovih proizvoda. Ulaganja koja doprinose razvoju biogospodarstva i korištenje obnovljivih izvora energije povećati će održivost gospodarstva i omogućiti primjenu zelenih tehnologija. Konačni cilj je povećanje učinkovitosti ovih gospodarstava kako bi se poboljšao položaj poljoprivrednih proizvođača i prerađivača na tržištu te očuvanje radnih mjesta, a aktivnosti mogu uključivati i neproizvodna ulaganja ako su u funkciji poljoprivrednog gospodarstva, kao i povećanje EVPG i poljoprivrednih površina.</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju 1 LRS: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva zbog izravne potpore poduzetničkim inicijativama u njihovoj zelenoj i digitalnoj tranziciji te razvoju znanja i vještina kao i održivom poduzetništvu neophodnom za daljnji razvoj lokalne zajednice.</p> <p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju 1 LRS: Razvoj konkurentne i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga budući omogućuje okvir za potporu prvenstveno ulaganjima u povećanje konkurentnosti i održivosti poljoprivrede i prerade kao i njezino povezivanje sa lokalnim tržištem turizma. Ujedno, potporom jačanju poljoprivredne proizvodnje i prerade zasnovane na lokalnim tradicijskim vrijednostima omogućuje razvoj identiteta područja te povećanje dodane vrijednosti LEADER-a</p> <p>Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnim ciljevima (SC) ZPP-a:</p> <p>SC2: Jačanje usmjerenosti na tržište i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava kratkoročno i dugoročno, uključujući veću usmjerenost na istraživanja, tehnologiju i digitalizaciju putem sljedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.3 Digitalizacija poljoprivrede min. 10 PG-a koji primaju potporu za digitalnu poljoprivrednu tehnologiju u okviru ZPP-a • R.9 Modernizacija min. 25 PG-va koji primaju potporu za ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju, uključujući poboljšanje učinkovitosti resursa <p>SC4: Doprinos ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama, između ostalog, smanjenjem emisija stakleničkih plinova i poboljšanjem sekvenciranja ugljika, te promicanjem održive energije putem sljedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.15 Energija iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede i šumarstva te iz drugih obnovljivih izvora putem razvoja kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uključujući biološke (u megavatima), za koja je dodijeljena potpora (min. 0,03 MW) • R.16 Ulaganja povezana s klimom min. 10 PG-a koji primaju potporu za ulaganja u okviru ZPP-a, a kojima se doprinosi ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama te proizvodnji obnovljive energije ili biomaterijala <p>SC8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem sljedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva putem min. 3 ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijena uz potporu u okviru ZPP-a (isključujući nova poduzeća)

	<ul style="list-style-type: none"> • R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstava – Broj projekata pametnih sela sa 5 projekata <p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 73. uključujući članak 74. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno, u uvodnom dijelu zajedničkih značajki za sve intervencije. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu, u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti očuvanja kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili jačanja zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja • lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, kao i putem promotivnih aktivnosti i medijskih objava o projektima • rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i dr.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti <p>Intervencija se razlikuje u odnosu na intervencije iz SP ZPP-a jer objedinjuje primarnu poljoprivrednu proizvodnju i preradu poljoprivrednih proizvoda, kao i neproduktivna ulaganja povezana s ostvarenjem ciljeva poljoprivrede, okoliša i klimatskih promjena. Razlika je i u vrijednosti ekonomske veličine poljoprivrednog gospodarstva te prioritnim sektorima u odnosu na sektore iz intervencije iz SP ZPP-a. Razlika je i u doprinosu ostvarenja dodane vrijednosti LEADER-a.</p>
Ciljani korisnici	<p>Za primarnu poljoprivrednu proizvodnju - fizičke i pravne osobe upisane u Upisnik poljoprivrednika ili Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.</p> <p>Za preradu - fizičke i pravne osobe registrirane za preradu poljoprivrednih proizvoda iz Priloga I. Ugovora o EU. Fizičke i pravne osobe upisane u Upisnik poljoprivrednika ili Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava pod uvjetom da najkasnije do podnošenja zadnjeg zahtjeva za isplatu budu registrirane za preradu poljoprivrednih proizvoda iz Priloga I. Ugovora o EU.</p> <p>Detaljna razrada prihvatljivih korisnika biti će navedena u LAG natječaju.</p>
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mora imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116 – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljivi su projekti kojima se ulaže u povećanje konkurentnosti, modernizaciju, automatizaciju i digitalizaciju poljoprivredne proizvodnje i prerade, gradnja (uključujući rekonstrukciju i/ili adaptaciju), opremanje, marketinške aktivnosti, uvođenje zelenih tehnologija te korištenje obnovljivih izvora energije i smanjenje utjecaja na poljoprivredne proizvodnje i prerade na okoliš. Prihvatljivi su projekti koji mogu uključiti sljedeće prihvatljive aktivnosti: gradnja (izgradnju nove građevine ili rekonstrukciju i/ili održavanje postojeće građevine i/ili opremanje građevine) i/ili nabavu opreme, marketinške aktivnosti, edukacijsko-informativne aktivnosti, promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva</p>

	LRS. Detaljna razrada prihvatljivih projekata i uvjeta prihvatljivosti projekta bit će navedena u LAG natječaju.
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira prioritetno, su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Veličina PG-a (prednost imaju PG-ovi sa EVPG ispod 3000 Eur) – Radna mjesta (prednost imaju ulaganja koja stvaraju nova radna mjesta ili čijom se provedbom zadržavaju radna mjesta) – Područje provedbe projekta (prednost će imati projekti koji se provode u područjima zaštićene prirodne baštine, uključujući i NATURA 2000 područja, i/ili u brdsko-planinskom području) – Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode aktivnosti/ulaganja u digitalizaciju u poljoprivredi i/ili preradi poljoprivrednih proizvoda) – Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti čije aktivnosti/ulaganja odnose na uvođenje obnovljivih izvora energije) – Dodana vrijednost u primarnoj poljoprivredi (prednost imaju projekti koji moderniziraju primarnu poljoprivrednu proizvodnju zasnovanu na tradiciji područja i/ili lokalnim resursima (s naglaskom na autohtone sorte) i doprinose zaštititi okoliša i/ili očuvanju biološke raznolikosti) – Dodana vrijednost u preradi (prednost imaju projekti kojima se kreiraju proizvodi koji se zasnivaju na tradicijskim vrijednostima područja i/ili lokalnim resursima) – Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Najniži iznos potpore po projektu	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Intenzitet potpore	<p>Detaljnije navedeno u zajedničkim značajkama za sve intervencije. Intenzitet potpore može iznositi najviše 65% prihvatljivih troškova projekta, a može se povećati u slijedećim slučajevima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – najviše 80% prihvatljivih troškova projekta kada je korisnik mladi poljoprivrednik, – najviše 85% prihvatljivih troškova projekta za ulaganja malih PG-ova. <p>Dodatno će se definirati natječajem LAG-a.</p>

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	0
Broj sačuvanih radnih mjesta	3

R.b.		
1.	Naziv pokazatelja	R.3 Digitalizacija poljoprivrede
	Mjerna jedinica	Broj PG-ova koji primaju potporu
	Ciljna vrijednost	10
2.	Naziv pokazatelja	R.9 Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava
	Mjerna jedinica	Broj PG-ova koji primaju potporu
	Ciljna vrijednost	25
3.	Naziv pokazatelja	R.15 Energija iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede i šumarstva te iz drugih obnovljivih izvora
	Mjerna jedinica	MW

	Ciljna vrijednost	0,03
4.	Naziv pokazatelja	R.16 Ulaganja povezana s klimom
	Mjerna jedinica	Broj PG-ova koji primaju potporu
	Ciljna vrijednost	10
5.	Naziv pokazatelja	R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj poduzeća
	Ciljna vrijednost	3
6.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstava
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	5

Naziv i kod intervencije	1.2 Razvoj inovativnog i održivog gospodarstva temeljenog na lokalnoj resursnoj osnovi
Područje obuhvata	Područje LAG-a
Kratki opis intervencije: -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS	<p>Intervencija se temelji na SWOT analizi i potrebama LAG područja.</p> <p>Intervencija je usmjerena na poljoprivredna gospodarstva i druge fizičke i pravne osobe koji imaju potrebu za daljnjim razvojem nepoljoprivrednih djelatnosti diverzifikacijom ruralnog gospodarstva, osigurati dodatni izvor prihoda, a time i ostanak stanovništva u ruralnom prostoru. Svrha intervencije je razvoj proizvoda i usluga čiji će izvor biti u tradiciji područja LAG-a i koji će nastati korištenjem lokalnih sirovina, proizvoda i resursa te povećanje kvalitete postojećih usluga, obogatit će se ponuda usmjerena ka turizmu i lokalnom stanovništvu. Provođenjem projekata poljoprivredna gospodarstva i mikro i mala poduzeća koja obavljaju nepoljoprivrednu djelatnost će steći nova znanja i vještine i ojačati postojeće i razviti nove gospodarske poduhvate uz korištenje novih tehnologija i rješenja za digitalizaciju, a s jasnim ciljem zadržavanja radnih mjesta u ruralnoj sredini. Intervencija je usmjerena i na razvoj proizvoda i usluga u okviru koncepta kružne ekonomije, a temeljenih na biogospodarstvu.</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju 1 LRS: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva zbog izravne potpore poduzetničkim inicijativama u njihovoj zelenoj i digitalnoj tranziciji te razvoju znanja i vještina kao i održivom poduzetništvu neophodnom za daljnji razvoj lokalne zajednice.</p> <p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju 1 LRS: Razvoj konkurentne i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga budući omogućuje okvir za potporu prvenstveno ulaganja u povećanje konkurentnosti i održivosti poljoprivrede i prerade kao i njezino povezivanje sa lokalnim tržištem turizma. Ujedno, potporom jačanju razvoja proizvoda i usluga zasnovanih na lokalnim tradicijskim vrijednostima omogućuje se razvoj identiteta područja te povećanje dodane vrijednosti LEADER-a.</p> <p>Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnim ciljevima (SC/SO) ZPP-a:</p> <p>SC8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem slijedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva putem min. 3 ruralna poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijena uz potporu u okviru ZPP-a (isključujući nova poduzeća) • R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstava – Broj projekata pametnih sela s 2 projekta

	<p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 73. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno, u uvodnom dijelu zajedničkih značajki za sve intervencije. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu, u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na očuvanje kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili jačanje zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja • lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika. koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na promotivne aktivnosti i medijske objave o projektima • rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i sl.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti <p>Intervencija se razlikuje u odnosu na intervencije iz SP ZPP-a jer će prihvatljivi korisnici biti i poljoprivredna gospodarstva s nižom vrijednosti ekonomske veličine poduzeća od one propisane intervencijom iz SP ZPP-a. Različit je i intenzitet potpore te, uz navedeno, doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a.</p>
Ciljani korisnici	<p>Za razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima - fizičke i pravne osobe upisane u Upisnik poljoprivrednika ili Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Mikro i mala poduzeća koja obavljaju nepoljoprivrednu djelatnost (ili će biti registrirana za obavljanje nepoljoprivredne djelatnosti do podnošenja zadnjeg zahtjeva za isplatu) i nisu upisana u upisnik poljoprivrednika ili upisnik OPG-a.</p> <p>Detaljna razrada prihvatljivih korisnika bit će navedena u LAG natječaju.</p>
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mora imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116 – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljivi su projekti kojima se ulaže u razvoj tradicijskih obrta s područja LAG-a, razvoj ruralnog turizma s posebnim naglaskom na projekte koji doprinose razvoju područja LAG-a kao turističke destinacije, a u slučaju ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda rezultat procesa prerade mogu biti proizvodi koji nisu obuhvaćeni Prilogom I. Ugovora o EU te projekti pružanje usluga u poljoprivredi i ulaganja u obnovljive izvore energije. Prihvatljivi su također i projekti podizanja kvalitete turističke ponude i razvoja postojećih djelatnosti, te razvoj drugih (nespomenutih) nepoljoprivrednih/ne šumarskih djelatnosti i usluga u području i sl. Prihvatljivi su projekti koji mogu uključiti sljedeće prihvatljive aktivnosti: građenje (izgradnju nove građevine ili rekonstrukciju i/ili održavanje postojeće građevine i/ili opremanje građevine) i/ili nabavu opreme; marketinške aktivnosti, edukacijsko-informativne aktivnosti; promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva LRS.</p> <p>Ostali uvjeti prihvatljivosti projekta će biti propisani LAG natječajem, a osnovni uvjet je usklađenost s nacionalnim zakonodavstvom koje uređuje djelatnosti na koje</p>

	se projekt odnosi (upis u potrebne registre, dozvole za obavljanje djelatnosti, udovoljavanje minimalnim tehničkim uvjetima i slično).
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira, prioritetno, su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Projekti koje provode PG upisana u Upisnik poljoprivrednika ili Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava - Radna mjesta (prednost imaju ulaganja koja stvaraju nova radna mjesta ili čijom se provedbom zadržavaju radna mjesta) - Područje provedbe projekta (prednost će imati projekti koji se provode u područjima zaštićene prirodne baštine, uključujući i NATURA 2000 područja, i/ili u brdsko-planinskom području) - Dodana vrijednost u djelatnostima (prednost imaju projekti kojima se kreiraju usluge/proizvodi koji se zasnivaju na tradicijskim vrijednostima područja i/ili lokalnim resursima) - Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode aktivnosti/ulaganja u turizmu i/ili drugim nepoljoprivrednim/ne šumarskim djelatnostima) - Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode aktivnosti/ulaganja u zaštitu okoliša i/ili ublažavanje klimatskih promjena) - Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Najniži iznos potpore po projektu	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi 65% prihvatljivih troškova projekta Dodatno će se definirati u LAG natječaju.

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	0
Broj sačuvanih radnih mjesta	2

R.b.		
1.	Naziv pokazatelja	R.39 Razvoj ruralnoga gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj poduzeća
	Ciljna vrijednost	3
2.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	2

Naziv i kod intervencije	2.1 Pametna sela i gradovi - ulaganja u malu infrastrukturu i razvoj usluga za lokalnu zajednicu
Područje obuhvata	Područje LAG-a
<p>Kratki opis intervencije: - svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS</p>	<p>Intervencija se temelji na SWOT analizi i potrebama LAG područja.</p> <p>Intervencija je usmjerena na poboljšanje i razvoj male javne, društvene i komunalne infrastrukture i usluga lokalnom stanovništvu i zajednici. Svrha intervencije je osiguravanje osnovnih uvjeta i poboljšanje kvalitete života lokalnom stanovništvu kako bi se smanjila depopulacija ruralnog prostora, te pružanje potpore jačanju civilnog društva u društvenim aktivnostima te zaštiti kulturne i prirodne baštine. Intervencija doprinosi razvojnim potreba zajednice kroz valorizaciju, očuvanje i održivo korištenje povijesne, kulturne i prirodne baštine, pružanje potpore međugeneracijskom umrežavanju i jačanje teritorijalne i socijalne kohezije, a u okviru koncepta “Pametnih sela”. Ovime će lokalne zajednice dobiti kvalitetne temeljne usluge (javni prijevoz, sportsko-rekreacijski sadržaje, kulturne sadržaje, prostore društvenog sudjelovanja svih dobnih skupina, prostori za provedbu obrazovnih i edukacijskih aktivnosti i dr.) i tako stvoriti povoljno okruženje za život, koje će posredno utjecati i na ulaganja u tom prostoru i gospodarski rast. Provođenjem projekata lokalna samouprava i drugi prihvatljivi korisnici će primjenom digitalnih i zelenih tehnologija isporučiti usluge za lokalnu zajednicu, razviti, unaprijediti i promovirati značajne povijesno-kulturne lokalitete i potaknuti na održivo aktivno korištenje usluga ekosustava, jačati lokalni identitet i promicati nematerijalnu kulturnu baštinu.</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju 2 LRS: Jačanje otpornosti lokalne zajednice budući društvena i komunalna infrastruktura te usluge predstavlja preduvjet za jačanje povezivanja stanovnika i njihovo sinergijsko djelovanje u svrhu održivosti područja.</p> <p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju 2 LRS: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja budući omogućuje okvir za potporu prvenstveno ulaganjima (investicijama) u potporna infrastrukturu i razvoj usluga dostupnih ukupnom stanovništvu i posjetiteljima područja. Ujedno, razvoj infrastrukture i usluga povezanih sa lokalnom baštinom i načinom života omogućuje razvoj identiteta područja te povećanje dodane vrijednosti LEADER-a.</p> <p>Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnim ciljevima (SC/SO) ZPP-a:</p> <p>SC8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem slijedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstava – Broj projekata pametnih sela s 8 projekata • R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe - Udio ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanog pristupa uslugama i infrastrukturi kroz potporu u okviru ZPP-a sa 6.000 planiranih osoba obuhvaćenih projektima • R.42 Promicanje socijalne uključenosti – 20 osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje se dodjeljuje potpora. <p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 77. uključujući članak 73. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno, u uvodnom dijelu zajedničkih značajki za sve intervencije. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu, u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na očuvanje kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili jačanje zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja

	<ul style="list-style-type: none"> • lokalnom upravljanju putem broj projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na promotivne aktivnosti i medijske objave o projektima • rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika koji se odnosi na političke strategije EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i sl.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti i/ili aktivnosti jačanja razmjene znanja i vještina lokalnih razvojnih dionika <p>Intervencija se razlikuje u odnosu na intervenciju iz SP ZPP-a jer će u fokusu imati projekte male infrastrukture sukladni specifičnim potrebama lokalne zajednice, a koji nisu obuhvaćeni i navedeni u intervenciji iz SP ZPP-a, te mogućnost prijave partnerskih projekata i projekata koji kombiniraju aktivnosti opremanja, rekonstrukcije i izgradnje u sprezi s aktivnostima podizanja svijesti ili izvedbe programa i sadržaja za lokalno stanovništvo.</p>
Ciljani korisnici	Pravne osobe javnog prava i/ili pravne osobe privatnog prava. Detaljna razrada prihvatljivih korisnika bit će navedena u LAG natječaju.
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mora imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116 – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u LAG natječaju.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljivi su projekti kojima se ulaže u malu javnu, društvenu i komunalnu infrastrukturu. Projekti mogu uključivati aktivnosti poput: građenje (izgradnju nove građevine ili rekonstrukciju i/ili održavanje postojeće građevine i/ili opremanje građevine) i/ili nabavu opreme, edukacijsko-informativne aktivnosti, promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva LRS.. Svi projekti koji doprinose poboljšanju kvalitete života i rješavanju poteškoća stanovnika LAG područja i koji se temelje na konceptu „Pametnih sela“. Detaljne prihvatljive vrste projekata i uvjeti prihvatljivosti projekata bit će navedeni u natječaju LAG-a. Ostali uvjeti prihvatljivosti projekta će biti propisani LAG natječajem.</p>
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira, prioritetno, su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Doprinos kvaliteti života (prednost imaju projekti kojima se ulaže u multifunkcionalnu društvenu infrastrukturu vezanu uz kulturnu, prirodnu ili tradicijsku baštinu područja) – Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju ulaganja u digitalizaciju javne infrastrukture ili usluga) – Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti čija ulaganja doprinose energetske učinkovitosti i/ili uvođenju obnovljivih izvora energije) – Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju.

Najniži iznos potpore po projektu	Određiti će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi najviše 100% prihvatljivih troškova projekta. Dodatno će se definirati u LAG natječaju.

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	0
Broj sačuvanih radnih mjesta	0

R.b.		
1.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	8
2.	Naziv pokazatelja	R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe
	Mjerna jedinica	Broj ruralnog stanovništva koje ima koristi
	Ciljna vrijednost	6.000
3.	Naziv pokazatelja	R.42 Promicanje socijalne uključenosti
	Mjerna jedinica	Broj osoba
	Ciljna vrijednost	20

Naziv i kod intervencije	2.2 Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice
Područje obuhvata	Područje LAG-a
Kratki opis intervencije: -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS	<p>Intervencija se temelji na SWOT analizi i potrebama LAG područja.</p> <p>Intervencija je usmjerena na jačanju suradnje i umrežavanja multisektorskih dionika s područja LAG-a, stavljanje u funkciju potrebne infrastrukture i implementaciju inovativnih metoda i modernih tehnologija za osnaživanje zajednice, njezina identiteta, otpornosti i kohezije. Svrha intervencije je poboljšanje kvalitete života stanovnika s područja LAG-a kroz zajedničko djelovanje različitih dionika uz stjecanje novih znanja i vještina, primjenu i uvođenje novih tehnologija, s naglaskom na očuvanje kulturne i prirodne baštine i bioraznolikosti koja postoji na LAG području uključujući i manifestacije, sajmove, izložbe, edukacije i radionice, kao i razvoj novih poslovnih modela i izvora zarade za lokalno stanovništvo, te razvoj ekonomske suradnje i društvenih inovacija. Intervencija je također usmjerena na jačanje ruralno-urbanih veza i unutarnje teritorijalne i socijalne kohezije LAG područja, te suzbijanje energetske siromaštva i sektorsko i međusektorsko umrežavanje. Povezivanje malih proizvođača i krajnjih kupaca putem kratkih opskrbnih lanaca također je jedan od fokusa ove intervencije. Intervencija je usmjerena ka međugeneracijskim i međusektorskim suradnjama i integraciji ugroženih skupina u javni život područja LAG-a uz primjenu inovativnih metoda i novih tehnologija koja donose digitalna i zelena rješenja za potrebe jačanja otpornosti zajednice. Projekti trebaju doprinositi konceptu "Pametnih sela".</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju 2 LRS: Jačanje otpornosti lokalne zajednice budući društvena i komunalna infrastruktura te usluge predstavlja preduvjet za jačanje povezivanja stanovnika i njihovo sinergijsko djelovanje u svrhu održivosti područja.</p> <p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju 2 LRS: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja budući omogućuje okvir za potporu prvenstveno ulaganjima (investicijama) u potpurnu infrastrukturu i razvoj usluga dostupnih ukupnom stanovništvu i posjetiteljima područja. Ujedno, razvoj infrastrukture i usluga povezanih sa lokalnom baštinom i načinom života omogućuje razvoj identiteta područja te povećanje dodane vrijednosti LEADER-a.</p>

	<p>Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnim ciljevima (SC/SO) ZPP-a:</p> <p>SC8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem slijedećih pokazatelja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstava – Broj projekata pametnih sela s 2 projekta • R.42 Promicanje socijalne uključenosti – 10 osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje se dodjeljuje potpora. <p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 77. uključujući članak 73. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno, u uvodnom dijelu zajedničkih značajki za sve intervencije. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu, u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na socijalnu (društvenu) interakciju stanovnika i/ili aktivnosti produbljivanja solidarnosti, empatije prema ranjivim skupinama, jačanje kohezije zajednice (inkluzija) i/ili jačanje kapaciteta lokalnih razvojnih dionika i/ili očuvanje kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili na jačanje zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja • lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na promotivne aktivnosti i medijske objave o projektima. • rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i sl.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti i/ili jačanja razmjene znanja i vještina lokalnih razvojnih dionika i/ili jačanja volontiranja. <p>Ovakva vrsta intervencije ne postoji u okviru SP ZPP-a, radi se o projektima koji nisu obuhvaćeni i navedeni u intervencijama iz SP ZPP-a.</p>
Ciljani korisnici	Pravne osobe javnog prava i/ili pravne osobe privatnog prava. Detaljan popis prihvatljivih korisnika bit će naveden u LAG natječaju.
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mora imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116 – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u LAG natječaju.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljivi su projekti koji doprinose poboljšanju kvalitete života i rješavanju poteškoća stanovnika LAG područja i koji se temelje na konceptu „Pametnih sela“. Projekti se odnose na ulaganja koja ne dovode do značajnog povećanja vrijednosti ili profitabilnosti korisnika, odnosno ne ostvaruju značajan dohodak, prihod ili dobit, ali</p>

	pri tome imaju pozitivan utjecaj na socijalnu uključenost, pomoć ranjivim skupinama, edukaciju, prijenos znanja i vještina, jačanje teritorijalnog identiteta, očuvanje baštine, okoliš i klimu. Prihvatljivi su projekti uređenja i opremanja, kupnja opreme za izvođenje aktivnosti i troškovi reprezentacije, projekti koji potiču suradnju različitih dionika, podizanje svijesti, umrežavanje i zapošljavanje. Detaljan popis prihvatljivih projekata će biti objavljen u LAG natječaju.
Načela kriterija odabira	Načela kriterija odabira, prioritetno, su: <ul style="list-style-type: none"> - Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode aktivnosti/ulaganja u digitalizaciju) - Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode aktivnosti/ulaganja u zaštitu okoliša i/ili ublažavanje klimatskih promjena) - Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Najniži iznos potpore po projektu	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju.
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi najviše 100% prihvatljivih troškova projekta. Dodatno će se definirati u LAG natječaju.

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	1
Broj sačuvanih radnih mjesta	1

R.b.		
1.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	2
2.	Naziv pokazatelja	R.42 Promicanje socijalne uključenosti
	Mjerna jedinica	Broj osoba
	Ciljna vrijednost	10

Skupni prikaz svih pokazatelja za sve intervencije LRS

Intervencija LRS	Pokazatelj	Mjerna jedinica	Doprinos pokazatelja rezultata ZPP	Ciljna vrijednost po godinama							Ukupna vrijednost
				2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	
1.1.	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za digitalnu poljoprivrednu tehnologiju u okviru ZPP-a	Broj PG-ova koji primaju potporu	R.3/SC2	0	0	0	0	8	2	0	10
1.1.	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju, uključujući poboljšanje učinkovitosti resursa	Broj PG-ova koji primaju potporu	R.9/SC2	0	0	0	0	20	5	0	25
1.1.	Ulaganja u kapacitete za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uključujući biološke (u megavatima), za koja je dodijeljena potpora	MW	R.15/SC4	0	0	0	0	0,03	0	0	0,03
1.1.	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za ulaganja u okviru ZPP-a kojima se doprinosi ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama te proizvodnji obnovljive energije ili biomaterijala	Broj PG-ova koji primaju potporu	R.16/SC4	0	0	0	0	8	2	0	10
1.1.	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	0	0	0	0
1.1.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	2	1	0	3
1.1.	Broj ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijenih uz potporu u okviru ZPP-a	Broj poduzeća	R.39/SC8	0	0	0	0	3	0	0	3
1.1.	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	5	0	0	5
1.2.	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog	R.37/SC8	0	0	0	0	0	0	0	0

		radnog vremena (FTE)									
1.2.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	0	2	0	2
1.2.	Broj ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijenih uz potporu u okviru ZPP-a	Broj poduzeća	R.39/SC8	0	0	0	0	0	3	0	3
1.2.	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	2	0	0	2
2.1.	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	0	0	0	0
2.1.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	0	0	0	0
2.1.	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	0	8	0	8
2.1.	Udio ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanog pristupa uslugama i infrastrukturi kroz potporu u okviru ZPP-a	Broj ruralnih stanovnika koji imaju koristi	R.41/SC8	0	0	0	0	0	6.000		6.000
2.1.	Broj osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje je dodijeljena potpora	Broj osoba	R.42/SC8	0	0	0	0		20	0	20
2.2.	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	1	0	0	1
2.2.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	1	0	0	1
2.2.	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	2	0	0	2
2.2.	Broj osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje je dodijeljena potpora	Broj osoba	R.42/SC8	0	0	0	0	10		0	10

Prikaz kriterija na temelju kojih projekti iz intervencije doprinose provedbi koncepta Pametnih sela:

r.b.	Kriterij koji doprinosi provedbi koncepta Pametnih sela	Kriteriji LAG-a na temelju kojih se projekti svrstavaju u projekte koji doprinose provedbi koncepta Pametnih sela
1.	Inovativna i pametna rješenjima u selima	Inovativnost na razini LAG-a (obrazloženo u zajedničkim značajkama za sve intervencije)
2.	Digitalizaciju u poljoprivredi i ostalim društvenim aktivnostima u selima	Aktivnosti/ulaganja u digitalizaciju u: poljoprivredi, preradi, turizmu i dr. djelatnostima, javnoj infrastrukturi i uslugama te drugim društvenim aktivnostima za stanovništvo i širu javnost; uključujući aktivnosti stjecanja znanja i vještina za digitalnu tranziciju
3.	Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima.	Ulaganja/aktivnosti kojima se doprinosi zaštiti okoliša i otpornosti na klimatske promjene, uključujući jačanje svijesti i razvoj znanja i vještina za zelenu tranziciju

5.4. Opis procesa odabira projekata na LAG natječajima

Stručna služba LAG-a priprema potrebnu dokumentaciju za objavu LAG natječaja koja najmanje sadrži: predmet i svrhu natječaja; iznos raspoloživih sredstava; visinu i intenzitet potpore; uvjete prihvatljivosti korisnika; uvjete prihvatljivosti projekta; uvjete prihvatljivosti troškova; kriterije odabira i prag prolaznosti; prihvatljive i neprihvatljive troškove; opis administrativne obrade; način, uvjete i rokove podnošenja zahtjeva za potporu; rokove i način podnošenje prigovora/žalbi i popis priloga i obrazaca. Natječajem će se propisati minimalna dokumentacija kojom se dokazuju svi uvjeti prihvatljivosti. Nakon odobrenja sve natječajne dokumentacije od strane nadležnog tijela LAG-a, LAG Natječaj, s pripadajućim obrascima, priložima, vodičima i ostalom dokumentacijom, se objavljuje se na mrežnoj stranici LAG-a. Poziv se objavljuje i na funkcionalnim i operativnim mrežnim stranicama LAG-a o čemu se izvješćuje javnost. Zahtjevi za potporu zaprimaju se načinom definiranim LAG Natječajem. Otvaranje zahtjeva za potporu pristiglih na LAG natječaj obavlja Povjerenstvo kojeg imenuje Upravni odbor. Nakon zaprimanja zahtjeva za potporu provodi se administrativna kontrola koja, ujedno, predstavlja i 1. fazu u postupku odabira projekata. U ovoj fazi obrade, LAG može zatražiti i dopunu dokumentacije koja je dostavljena od strane korisnika u zahtjevu za potporu. Cilj 1. faze je provjera: potpunosti dostavljene dokumentaciju i svih osnovnih uvjeta prihvatljivosti. Nakon administrativne provjere, započinje 2. faza koja predstavlja kvalitativno ocjenjivanje zahtjeva za potporu (projekata) od strane Ocjenjivačkog odbora. Ocjenjivački odbor se imenuje nadležno tijelo LAG-a na temelju Statuta prema propisanim procedurama LAG-a. Rezultat administrativne obrade je rang lista projekata koja se s pratećom dokumentacijom upućuje na odlučivanje Upravnom odboru LAG-a. Upravni odbor provodi procjenu projektnih prijedloga prema izvješću i privremenoj rang listi te provjere usklađenosti s kriterijima za vrednovanje i odabir projekata. Na odluke Upravnog odbora, korisnici imaju mogućnost prigovora/žalbe tijelu LAG-a nadležnom za prigovore/žalbe, a temeljem Statuta LAG-a. Odluke tijela LAG-a nadležnog za prigovore/žalbe moraju biti jasne i konačne i ne mogu ni na koji način biti promijenjene od strane Upravnog odbora LAG-a. U slučaju da je prigovor/žalba prihvaćen, zahtjev za potporu se vraća u administrativnu obradu. LAG je obavezan osigurati i spriječiti bilo kakvu mogućnost pojave sukoba interesa u procesu provedbe LAG natječaja. Popis odobrenih projekata će se objaviti na mrežnoj stranici LAG-a nakon utvrđivanja konačne rang liste odobrenih projekata. Objava uključuje najmanje sljedeće podatke: naziv korisnika, naziv projekta i njegov kratak opis, intenzitet potpore i iznos potpore. Nakon završetka natječaja i postupka odabira projekata na razini LAG-a, sva dokumentacija o postupcima i odluke o odabiru dostavljaju se Agenciji za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) putem AGRONET-a, pri čemu, LAG podnosi Zahtjev za potporu za svaki pojedinačni odobren projekt. APPRRR provodi postupak provjere usklađenosti odabira

projekata LAG-a s kriterijima navedenim u LRS i LAG Natječaju i nakon provedenih provjera donosi Odluku o dodjeli sredstava za svaki pozitivno ocijenjeni Zahtjev za potporu.

5.5. Usklađenost LRS sa ZPP

LRS je usklađena s ciljevima Plana razvoja Primorsko-goranske županije za razdoblje 2022. - 2027. godine i ciljevima SP ZPP kako je prikazano u nastavku.

Tablica 30: Usklađenost LRS sa SP ZPP

Opći cilj LRS	Specifični cilj LRS	Intervencija LRS	Usklađenost s specifičnim ciljevima ZPP (uključujući međusektorski/horizontalni)
OC1: Razvoj konkurentnog i otpornog ruralnog gospodarstva	SC1: Razvoj konkurente i otporne poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda i usluga	INT 1.1 Povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i razvoj prepoznatljivih poljoprivrednih proizvoda	SC ZPP 2 SC ZPP 4 SC ZPP 8
		INT 1.2 Razvoj inovativnog i održivog gospodarstva temeljenog na lokalnoj resursnoj osnovi	SC ZPP 8
OC2: Jačanje otpornosti lokalne zajednice	SC2: Povećanje kvalitete života lokalnog stanovništva i doživljaja posjetitelja	INT 2.1 Pametna sela i gradovi - ulaganja u malu infrastrukturu i razvoj usluga za lokalnu zajednicu	SC ZPP 8
		INT 2.2. Pametne zajednice – održivi razvoj lokalne zajednice	SC ZPP 8

6. KAPACITET LAG-a ZA PROVEDBU LRS

6.1. Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbom LRS

Pored tijela upravljanja, LAG „Terra liburna“ trenutno ima zaposlene 3 osobe na neodređeno vrijeme, i to: voditeljicu LAG-a, stručnu suradnicu, te projektnog menadžera. Voditeljica LAG-a i stručni suradnici čine Stručnu službu LAG-a, dok projektni menadžer upravlja projektima suradnje u kojima je LAG glavni partner. Predsjednica LAG-a obavlja posao menadžera za strateške projekte već 10 godina i upravlja partnerstvom, zajedno s tijelima upravljanja, te ključnim procesima vezanim za postizanje razvojnih ciljeva organizacije i partnerstva, umrežavanje i udruživanje, te projekte izvan Int. 77.06 SP ZPP.

Predsjednica LAG-a i stručna služba kontinuirano su pružale informacije i savjetovanje lokalnim dionicima, sakupljala projektne ideje za bazu projekata te organizirala i provodila sve aktivnosti nužne za izradu LRS.

Horizontalni elementi koji su ključni za uspješnu provedbu prije navedenih aktivnosti su administracija i praćenje i evaluacija. Administracija se odnosi na osiguravanje dovoljnog ljudskog kapaciteta za provedbu LRS sukladno definiranim provedbenim okvirom i procedurama i upravljanje projektnim ciklusom projekata koji su predviđeni za financiranje kroz LRS. Određeni ljudski kapaciteti nužni su i za provođenje interne i eksterne evaluacije provedbe LRS sukladno postavljenim procedurama u cilju praćenja učinkovitosti i svrsishodnosti LRS.

Postojeća organizacijska struktura osigurava potrebne kapacitete za provedbu navedenih aktivnosti. Kapaciteti stručne službe odgovaraju za cjelokupni rad i funkcioniranje LAG-a te za kvalitetnu provedbu LRS. Odgovornosti i zadaci pojedinog tijela i stručne službe prema postavljenim aktivnostima daje se u nastavku.

Financijski kapaciteti LAG-a su dostatni za provedbu Intervencije 77.06 SP ZPP, uz uvjet redovitih isplata za tekuće troškove i animaciju, te projekte suradnje od strane Provedbenog tijela, a predfinanciranje je osigurano iz vlastitih sredstava, točnije članarina JLS. Uzevši u obzir do sada dodijeljena sredstva od strane LAG-a po svakoj JLS, te velike demografske i teritorijalne razlike i razlike u visinama pojedinih općinskih/gradskih proračuna, LAG ima usvojen model ponderiranog obračuna članarina, a ukupna godišnja visina je 31.853,47 EUR (240.000,00 HRK). U svrhu osiguravanja podjednakog tretmana i vodeći brige o smjernicama kohezijskih politika, iznos članarine se ponderira kroz 4 parametra i ažurira na godišnjoj razini: visina prihodovne strane izvršenog općinskog/gradskog proračuna u prethodnoj godini s ponderom od 0,4 u ukupnoj predloženoj visini članarine, broj stanovnika s ponderom od 0,2, teritorijalna rasprostranjenost s ponderom od 0,1 i iznos dodijeljenih sredstava putem natječaja LAG-a na području JLS uključena u umnožak sume s ponderom od 0,3. U okviru *Cash poola* Primorsko-goranske županije u Erste banci na godišnjoj razini osigurana su sredstva za predfinanciranje u visini od 50.000 EUR.

Tablica 31: Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbu LRS

Godina provedbe LRS	Planirani broj zaposlenih osoba koji rade isključivo na provedbi LRS (animacija, LAG natječaj, ostali uredski poslovi u vezi provedbe LRS), izražen u FTE	Planirani iznos članarina (ukupno) za predfinanciranje tekućih troškova i animacije	Planirani iznos iz ostalih izvora financiranja za predfinanciranje tekućih troškova i animacije	Ukupno planirani iznos za predfinanciranje tekućih troškova i animacije
2023.	3	31.853	50.000	81.853
2024.	3	32.000	50.000	82.000
2025.	3	32.000	50.000	82.000
2026.	3	32.000	50.000	82.000
2027.	3	32.000	50.000	82.000
2028. (n+2)	3	32.000	50.000	82.000
2029. (n+2)	3	32.000	50.000	82.000

6.2. Opis praćenja (monitoring) i procjene (evaluacija) provedbe LRS

Monitoring provedbe LRS obuhvaća stalno praćenje, mjerenje učinaka provedbe strategije, indikatora za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata. Kontinuirano praćenje provedbe LRS sastavni je dio redovnih aktivnosti LAG-a. Statut i drugi operativni akti LAG-a nalažu godišnje izvješćivanje svih tijela LAG-a o provedbi LRS i učinkovitosti rada LAG-a.

LAG "Terra liburna" će provoditi praćenje i vrednovanje provedbe LRS koristeći regulatorni okvir za praćenje i ocjenu učinka (PMEF) temeljem Uredbe o zajedničkim odredbama (EU) br. 2021/1060, okvira za praćenje i ocjenjivanje uspješnosti iz Uredbe (EU) br. 2021/2115, Provedbene uredbe Komisije (EU) br. 2021/2290, i evaluacije strateških planova ZPP-a te pružanje informacija za praćenje i evaluaciju iz Provedbene uredbe Komisije (EU) br. 2022/1475. Proces praćenja planirat će se i temeljem: Smjernica za izradu evaluacijskih planova ZPP-a, a koje ističu specifičan značaj praćenja pokazatelja LRS u doprinosu SP ZPP-a te praćenja i vrednovanja dodane vrijednosti LEADER-a. Isto tako, LAG će planiranje doprinosa dodanoj vrijednosti LEADER-a pripremiti temeljem postojećih i budućih Smjernica za

evaluaciju LEADER-a/CLLD-a na EU razini. Dodanom vrijednosti LEADER-a, uz doprinos specifičnom cilju 8 te općem cilju 3 ZPP-a, ujedno se doprinosi i postizanju cilja 5. kohezijske politike EU „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“ (Uredba (EU) br. 2021/1060).

Podatci koje će pratiti LAG odnose se na praćenje pokazatelja dodane vrijednosti intervencije LEADER putem rada LAG-a (tekući rad i animacija) kao i putem provedbe LRS na razini operacija (projekata), a koji su osnova za vrednovanje (evaluaciju). U ovom programskom razdoblju postoji velika potreba da se pokaže **dodana vrijednost LEADER-a** u usporedbi s potporama koje se pružaju putem intervencija SP ZPP-a te iz drugih izvora. Dodana vrijednost LEADER-a proizlazi iz potpune primjene 7 načela LEADER-a. Aktivnosti provedbe LRS moraju jasno dokazati dodanu vrijednost pristupa LEADER integriranom pristupu ruralnom razvoju.

LAG će provedbu LRS pratiti na razini postizanja ciljeva identificiranih u LRS putem Plana praćenja pokazatelja (koji sadrži pokazatelje LRS te dodane vrijednosti LEADER-a, terminski plan te zadaće) putem kojih će pratiti rad LAG i provedbu intervencija LRS i strategije u cjelini. Projekti odnosno operacije će imati zajedničke pokazatelje prema kojima će se podatci prikupljati. Temeljem Plana praćenja pokazatelja LAG će uspostaviti sustav izvješćivanja kvantitativnih i kvalitativnih elemenata potrebnih za praćenje operacija odnosno projekata za provedbu intervencija LAG-a te o istima izvješćivati Upravljačko tijelo putem izvješća na godišnjoj razini.

LAG će imati imenovanog zaposlenika zaduženog za praćenje rada LAG-a i projekata (operacija) za provedbu intervencija LAG-a kao i analizu o napretku provedbe ukupne LRS te rezultatima postignutim financiranjem iz intervencije LEADER.

LAG će u svoj redovni rad uključiti aktivnosti animacije povezane sa praćenjem i vrednovanjem LRS, a kako bi mogao sumirati postignute rezultate i njihove doprinose na godišnjoj razini, te temeljem provedenih analiza djelovati u narednoj godini provedbe LRS.

LAG će, također, izraditi Plan vrednovanja (evaluacije) LRS koji bi trebao odgovoriti najmanje na sljedeća pitanja: Koji su ciljevi LAG-a za vrednovanje LRS; Procjena dodane vrijednosti LEADER-a; Elementi upravljanja i koordinacije za rad LAG-a i proces provedbe LRS; Posebne teme LRS ili teme koje LAG želi ocijeniti zatim podatci potrebni za vrednovanje LRS (što je povezano s Planom pokazatelja i njihova praćenja) te koji su alati i metode koje će koristiti, rokovi vrednovanja i relevantne prekretnice kao i pristup priopćavanju aktivnosti/nalaza vrednovanja javnosti te koji su resursi potrebni. Vrednovanje LRS provest će se najmanje 2 puta tijekom trajanja LRS. Isto tako, LAG će sudjelovati u svakom vrednovanju intervencije LEADER ili SP ZPP-a koje će se provoditi sa nacionalne razine.

Tablica 18: Plan pokazatelja – pokazatelji rezultata ZPP

Naziv pokazatelja rezultata ZPP (RI)	Naziv mjeme jedinice	Mjerna jedinica	Intervencija LRS	Ciljna vrijednost po godinama							
				2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	Ukupna vrijednost
R.3 Digitalizacija poljoprivrede	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za digitalnu poljoprivrednu tehnologiju u okviru ZPP-a	Broj poljoprivrednih gospodarstava koji primaju potporu	1.1.	0	0	0	0	8	2	0	10
R.9. Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju, uključujući poboljšanje učinkovitosti resursa	Broj poljoprivrednih gospodarstava koji primaju potporu	1.1.	0	0	0	0	20	5	0	25
R.15 Energija iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede i šumarstva te iz drugih obnovljivih izvora	Ulaganja u kapacitete za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, uključujući biološke (u megavatima), za koja je dodijeljena potpora	MW	1.1.	0	0	0	0	0,03	0	0,	0,03
R.16 Ulaganja povezana s klimom	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za ulaganja u okviru ZPP-a kojima se doprinosi ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama te proizvodnji obnovljive energije ili biomaterijala	Broj poljoprivrednih gospodarstava koji primaju potporu	1.1.	0	0	0	0	8	2	0	10
R.37 Rast i radna mjesta u ruralnim područjima	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	2.2.	0	0	0	0	1	0	0	1
R.39 Razvoj ruralnoga gospodarstva	Broj ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijenih uz potporu u okviru ZPP-a	Broj poduzeća	1.1., 1.2.	0	0	0	0	3	3	0	6
R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	1.1., 1.2., 2.1., 2.2.	0	0	0	0	9	8	0	17
R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe	Udio ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanog pristupa uslugama i infrastrukturi kroz potporu u okviru ZPP-a	Broj ruralnog stanovništva koje ima koristi	2.1.	0	0	0	0	0	6.000		6.000
R.42 Promicanje socijalne uključenosti	Broj osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje je dodijeljena potpora	Broj osoba	2.1., 2.2.	0	0	0	0	10	20	0	30

7. FINANCIJSKI I AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

7.1. Financijski plan provedbe LRS

Financijski plan prikazuje predviđanje rashoda za provedbu LRS za programsko razdoblje 2023.-2027. kako bi se osigurala proračunska sredstva za zatvaranje programa u godinama 2028.-2029. Financijski plan predstavlja sažeti prikaz alokacija za provedbu zadaća LAG-a i postizanje ciljeva LRS, a time i doprinosa postizanju specifičnih i općih ciljeva SP ZPP-a RH kao i 5. cilja Kohezijske politike EU „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“ za LEADER/CLLD. Provedbom financijskog plana LAG doprinosi postizanju ciljeva horizontalnih politika EU (Zeleni plan, digitalna tranzicija, Dugoročna vizija za ruralna područja, Pametna sela i dr.). Financijski plan sažeto prikazuje vrijednost za novac i izravno je povezan sa Akcijskim planom provedbe LRS.

Tablica 19: Financijski plan provedbe LRS

Intervencija LRS	Raspored sredstava po godinama (%)							Ukupno za cijelo programsko razdoblje po intervenciji	Od toga za projekte koji doprinose provedbi koncepta Pametnih sela
	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.		
1.1.	0,00	0,00	0,00	0,00	40,47	6,60	0,00	47,07	23,00
1.2.	0,00	0,00	0,00	0,00	4,00	0,00	0,00	4,00	2,25
2.1.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	12,93	0,00	12,93	12,93
2.2.	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	0,00	0,00	2,00	2,00
Tekući troškovi i animacija	0,00	3,75	3,43	4,47	4,45	4,45	4,45	25,00	n/p
Priprema i provedba projekata suradnje	0,00	0,00	0,00	0,00	3,00	5,00	1,00	9,00	n/p
UKUPNO	0,00	3,75	3,43	4,47	53,92	28,98	5,45	100,00	40,18

Financijski plan sadrži postotak ukupne financijske alokacije LRS potreban za njezinu provedbu putem projekata razvojnih dionika u okviru alokacija za četiri intervencije LRS u ukupnom iznosu od 66% ukupne alokacije dodijeljene LAG-u za programsko razdoblje 2023.-2027. Uključuje predviđanje iznosa za prihvatljive troškove projekata lokalnih razvojnih dionika za postizanje ciljeva LRS i ostvarivanje njezine dodane vrijednosti.

Za projekte suradnje (njihovu pripremu i provedbu), a koje će provoditi LAG, predviđeno je do 9,00% ukupne alokacije.

Za aktivnosti koje se odnose na tekuće troškove i animaciju, odnosno upravljanje provedbom LRS, kojih je isključivi korisnik LAG, planom je predviđeno maksimalno dopuštenih 25% ukupne alokacije. Troškovi animacije odnose se na aktivnosti promicanja LRS i jačanje kapaciteta šire lokalne zajednice kao i potencijalnih nositelja (promotora) projekata za

provedbu LRS. Posebna pažnja će se posvetiti jačanju kapaciteta dionika koji do sada nisu imali koristi od financiranja iz programa LEADER kao i osjetljivih skupina društva. Tekući, odnosno administrativni troškovi odnose se na prihvatljive operativne troškove LAG-a povezane sa provedbom LRS, što uključuje troškove plaća djelatnika LAG-a, režijske troškove, promidžbu, komunikaciju, financijsko upravljanje i reviziju te praćenje i evaluaciju provedbe LRS.

7.2. Akcijski plan provedbe LRS

Akcijski plan predstavlja nacrt načina na koji LAG predlaže rješavanje prioritarnih razvojnih potreba i korištenje vlastitog razvojnog potencijala, kako je utvrđeno procesom izrade LRS. On daje okvir za provedbu LRS definiranjem dinamike otvaranja natječaja LAG-a za prikupljanje i odabir projekata (operacija) lokalnih razvojnih dionika područja. On daje dinamički okvir za potporu postizanja ciljeva LRS a time i ciljeva SP ZPP-a te drugih povezanih i horizontalnih politika EU. Akcijski plan integriran je s okvirom za praćenje pokazatelja te postizanje rezultata LRS putem aktivnosti obuhvaćenih sa 4 strateške intervencije.

Tablica 20: Akcijski plan provedbe LRS

Intervencija LRS	Broj natječaja LAG-a							
	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	Ukupno
1.1.	0	0	1	1	0	0	0	2
1.2.	0	0	0	1	0	0	0	1
2.1.	0	0	0	0	1	0	0	1
2.2.	0	0	0	1	0	0	0	1
UKUPNO	0	0	1	3	1	0	0	5

Prilog 1:

Literatura

- Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027.
- Strategija razvoja poljoprivrede do 2030.
- Nacionalna razvojna strategija RH do 2030.
- Evaluacija LEADER-a/CLLD-a, Smjernice; Europska komisija
- Plan razvoja Primorsko-goranske županije 2022.-2027.
- Uputa za izradu LRS i LAG intervencija 2023. - 2027.
- Lokalna razvojna strategija LAG-a „Terra liburna“ za razdoblje 2014. - 2020. (s produžetkom trajanja do 2022.)